

אברהם בן גורן

דחמה קורט

דוד אהרן

יוץ אהרן

אברהם קינו

מרים (צ'ר)

1975

שפרה
תמים

נס, 1

אירובני קלבוט

רא"ה : שרה אטל

הוצאת ארכיון קבוצת חצור קין 1987

הראיונות האלה הוקלטו על ידי שרה אשל בשנים 1985 - 1986. מפעל זה של כחמישים ראיונות הוא המשך של סדרה של כתריסר ראיונות שהוקלטו על ידי בני וחלקם פורסמו בחוברות הארכיוניות "קצת מזה וקצת מזה".

חומר ביוגרפי זה הוא מעניין ומאלף (למרות העדר ליטוש סגנוני) כי מעבר לאור, שהוא שופך על עברו האישי והמשפחתי של חבר - אוסף הראיונות משקף בצורה נאמנה את תולדות העם היהודי בתקופה הזאת.

חברינו - מוצאם מארצות שונות (מזרח ומערב אירופה, צפון ודרום אמריקה, אסיה, המזרח הקרוב, וכו') ממשפחות בעלות רקע שונה : דתיים וחילוניים, מתבוללים, ציוניים ולא-ציוניים, עשירים ועניים - אך שני דברים היו משותפים לחברים (במיוחד אלה מאירופה) :

(א) חברות בהשומר הצעיר

(ב) הגורל האכזרי של הורים ובני משפחה בשואה.

בכוונתנו להוציא חוברת כזאת מספר פעמים בשנה ולהמשיך במפעל הראיונות.

קריאה מהנה !

ברמה חלמיש

(חרלמוב)

ש. מחי הגיעה משפחת חרלמוב לארץ ישראל ?

ברמה ב-1923, באנו מרוסיה. נולדתי בחרסון על שפת הדיניפר בנובמבר 1916, שנה לפני מהפכת אוקטובר. הורי היו שניהם מורים למוזיקה. אני זוכר את שנות ילדותי כשנות רעב ממש. מהים הווגלגלו כרוחבות, זום יום עברו לזרות ונשמע מרש האבל.

אני זוכר שהייתי הולך עם אחילקבל דיסה אורז עם כוס קסאו. זה היה בבנין גדול מאד, ובו הצטופפו ילדים ערומים ממש, שהוריהם מתו מרעב. סופר על אכילת התולים וקניבליזם. אני זוכר שאחר המאכלים האהובים עלי היה דם של סוסים, שאספו אותו בתבניות ולאחר שזה נקרש, זה היה כמו כבד...

המצב שלנו היה קשה מאד. אבי חלה בטיפוס והוא היה על סף המוות. דודי ודודתי ניספו מטיפוס. גם סבי מת מאיזה מצע קטן שלא הצליחו להחגבר עליו...

אבי היה ציוני, היה בין מקבלי פניו של הרצל כאשר ביקר בעיר שלנו. הוא שאף כל הזמן לעלות ארצה. ב-1914, הורי ואחי נקרו בארץ. הם חיפשו אפשרות להשתקע, אלא שאז פרצה המלחמה - מלחמת העולם הראשונה, והם נאלצו לחזור לחרסון.

ש. מה מקור השם חרלמוב ?

ברמה זה סיפור! המבא שלי אברהם חרלמוב - נולד בערך ב-1820. בגיל שש שנים נחטף לצבא ניקולאי הראשון. בימים ההם היו חוטפים ילדים יהודיים לעבודת הצבא. חונכו בבתי אכרים וכאשר בגרו נשלחו לשרת בצבא. כל קשריו עם המשפחה נותקו והוא זכר רק פרטים מועטים על מקורותיו. ידע שהוא יהודי, ששם אביו אליעזר ושנולד כפי הנראה בגרוזיה אשר בליסה.

הוא שרת כ"חיייל ניקולאיבי" במשך 25 שנים. למרות כל הענווים, המתויים והלחצים שמר על יהדותו (בבגרותו היה בדתו די חילוני).

עם שחרורו מצבא הצאר שימש כמנהל ואחוזתו של הקצין הרוסי שהיה ממקד הגדוד שלו. קצין זה אהב מאד את סבי וממנו כפי הנראה קבל גם את שם המשפחה חרלמוב (שם רוסי מובהק), היות ושם משפחתו היהודי בעלם ממנו.

ש. גם הסבים חיו בחרסון ?

ברמה כן, כל המשפחה חיתה בחרסון. סבאא הגיעה מסבסטופול, אבא נולד במטרבורג ועבר עיית רבות עד שהגיעו לחרסון וסם פגש את אמי. שניהם גמרו את הקונסטרקציה למוזיקה במטרבורג. הוא השתתף בכל מיני תזמורות, היה מנצח של הזמורת עבאית והיה לו הכבוד להקביל את הצאר ניקולאי. מספרים שברגע שאבא הרים את השרביט המלך נכהל מאד, כי חשש להתנקשות בחייו.

ב-1921 אבא החחיל לטפל ביציאת מרוסיה ועליה ארצה. לצאת מרוסיה היה בלתי אפשרי, ומספר יהודים (ואולי לא רק יהודים) שכרו "ארבה" - אגלות משא קטנה. האוניה כוסתה למעלה באבטיחים, וכמאה אנשים נכנסו לוחי המטען וכך יצאו מחרסון. אבא קיבל אישור לבלות חופשה ביאלסה - הוא היה אז קומיסר לעניני חרכות ומוזיקה בעיר. האוניה פנתה כאילו בכיוון יאלסה, אך באמצע הדרך הפלגנו דרומה לבולגריה. בקונסטנצה, רומניה, התקבלנו בשמחה ע"י "רוסים לבנים", הם הכיאו לנו לחם לבן, שמזון לא ראינו מזוהו, אבל לא נתנו לנו לידת לחוף. אפשרו לנו להיות עשרים וארבע שעות בנמל - ולהסתלק... במשך עשרה ימים בוספוס הפלגנו לבולגריה. כמעט טבענו, בדליים הוצאנו מים מתחתית האוניה, ואיך שהוא הגענו לבולגריה, לורנה, שם היינו כשלשה חודשים וחכיבו לסרטיפיקטים. אבא קיבל, מידי קרובים שהיו לנו בארץ סרטיפיקט כמומחה להעשית מרצפות... הוא לא ידע אמילו איך נראות מרצפות. זה היה הכיסוי, כי היו זקוקים לאנשי מקצוע בארץ. עם הסרטיפיקט הזה הגענו בראשית 1923 לחיפה ומשם לחל-אביב.

אבא נסע לירושלים לחפש עבודה. בחל אביב היו חרכה מורים למוזיקה לכן יעצו לו לעבור לירושלים. הוא השתכן למספר שבועות בבית עולים, אח"כ אצל ידיד שלו. היה ישן על ספסל באיזו גומא ע"י החלון (כמקובל בבתיים ערביים). אנחנו נשארכו בחל-אביב ואחי ואני החלנו ללמוד בגמנסיה הרצלית. לאחר זאת עברנו לירושלים. גרנו בדירה מצחינה ברחוב יפו - דירת מיוף. היה קשה מאד. בליה הראשון מרצתי בכבי כי "אני לא רוצה לגור בירושלים אני רוצה לחזור למלסטונה". (עבורי חל-אביב היתה פלסטונה)... בירושלים נכנסתי לבו"ס קליון, זה היה בו"ס פואופרטיבי של הורים. זה כמו בו"ס הפתוח או הניסוי ביום. זה היה בו"ס החילוני הראשון בעיר. למדו שם כל הפרחים וכל בני הטובים בירושלים. אני הגעתי לשם בזכות אבי, שהיה שם מורה. עם פתיחת הכיתה הראשונה של הגמנסיה עברתי לשם. בגמנסיה סיימתי את שמונה הכיתות - עד לכנרות.

ש. אמא עבדה אז במקצוע שלה ?

ברנה אמא נסבה שעורי מוזיקה פרטיים בבית. אבא היה נותן את שעוריו בבית"ס לבנים, ששם היה פסנתר (חרכה פסנתרים לא היו אז בירושלים). השעורים האלו בבית, ליוו אותי במשך כל שעות היום, מיד לאחר חזרתי מבית"ס ועד לילה. אבל הייתי רגיל לזה וזה לא הפריע לי. זה היה בשבילי כמו אויר שחיתי בתוכו.

ש. גרתי ברחוב יפו חרכה שנים ?

ברנה רק כמה חודשים, ואח"כ עברנו ל"זכרון משה", שם היתה לנו דירה אנושית, אצל יהודי חרדי אחד. ב-1927 קנו חורי צדיף בבית-הכנס, ואז על המגוש שלו בנינו את ביתנו.

גמרתי את לימודי בגמנסיה ב-1935. הורי עברו. לא הינו עשירים, בתפוך הוא, תמיד היו לנו חובות. ומה שמרגיז אותי שהם נאלצו לטכור את הבית. זה היה לאחר שהייתי כבר בקיבוץ, והם עמדו במני פרישה. זה היה בית גדול, מגרש, גינה. מרגי כל זה בזול, ורק על מנת להתחזר חובות.

ש. וכך הם הגיעו לקיבוץ ?

ברנה כן.

ש. ב-1935 סימת את הגמנסיה ואז גם הצטרפת לחשו"צ ?

ברמה הייתי לפני זה תקופה קצרה ב"צופים". אך לא התקשרתי אליהם. אח"כ היה בסיון לארגן קבוצה של "בית-הכרמים" ל"מחנות העולים", וגם בסיון זה לא הצליח. היו לנו חיי בוער כלתי מאורגנים. בסוף השביעית החלטתי, להפסיק את הלימודים וללמוד השמלאות.

ש. היה לזה איזה שהוא קשר לחלוציות?

ברמה פשוט לא רציתי להמשיך ללמוד, רציתי לעבוד. עבדתי אצל השמלאי שניצל אותי. הורי לחצו עלי במשך כל הזמן לחזור ללימודים ולטייט את לימודי בגמנסיה. בסופו של דבר חזרתי לגמנסיה בשמינית. בהחילת השנה שוחחתי עם יחיאל וייץ, ידידי, ואמרתי לו שזויתי רוצה ללכת לקיבוץ. הוא סיפר לי שחזרתי מפרחביה מארגן קבוצה, וכדאי שאבוא לפנישה אתו. הפגישות האלו היו בהחלטה בגן ציבורי בבית הכרם ושם חזרתי היה מרצה לנו ועונה על שאלות.

ש. ואמם הייתם יושבים ומעשנים...?

ברמה מעשנים ועוד איך! החללנו לעשן מגיל 15 - 14...

אחר כך התחלנו ללכת אל הקן, לפגישות עם אשר מהל עמל. הייתי מגיע עם פנקס קטן ושם היו לי שאלות שרציתי לברר. סימתי את הלימודים בשעה אחת, אשר היה מחכה לי על מדרגות הגמנסיה ושנינו הינו חולכים לרחוב המלך ג'ורג', עד לאוטובוס, ובמשך כל הדרך הייתי מציג לו שאלות שהכנתי. נוצרה קבוצה טובה של השוה"צ שנקראה "הקבוצה השומרית הראשונה". בעזרת "טרזקים" שונים הצליחו לקטור אותי לקן.

היינו מאד מסורים לתנועה. בכספנו חזקנו את הקן. מנענו מעצמנו הליכה לקולנוע, קניית גליות, את הספרים שלנו הבאנו לספריה הקן... (אגב את הספריה שלי שלחתי לגרעין של הקיבוץ במשבר-העסק, זאת הייתה האכזבה הראשונה שלי מהשיתוף בקבוץ. שמעון לקח את הספרים והם אבדו בדרך. היו שם הספרים החשובים ביותר עבורי; התנ"ך במירוש גורדון, כתבי וולס, ועוד ספרים רבים אחרים.)

בכל אופן הינו מאד מסורים. לילות כימים כילינו בקן עד החילת מבחני הבגרות. בקושי שחררו אותנו מההדרכה על מנת להתכונן לבחינות. לאחר הבחינות היה והשתנה הארצי החסישי של השוה"צ. הפכתי להיות הגופה של קן ירושלים, כי מה"בית-הכרמים" הייתי היחידו שהייתי פעם ב"צופים". ורכשתי קצה ידע בקשירות קשרים וכו'.

נוסף לכך התפרסמתי בזכות איזו שהיא הרפתקה: כשביעית של הגמנסיה יצאנו ארבעת חברה למשחה, קט משו של, אולי, אחד לשליון. הגענו בדרך-לא-דרך למשחה. זה היה ממש נס, כי לא ידענו את הדרך. זה עשה לי שם והחליטו שאני אוכיל טיול נוסף למשחה.

את הטיול הזה הדרכתני ביותר והכנה אך היה די מסוכן גם הפעם.

אחר כך עברתי לחל אביב כמרכז המחלקה הצופית והייתי שם כשנה. כשהגעתי להנה"ד במל-אביב לא מצאתי שם אף אחד.

ש. לא היה שליח שריכז את התנועה?

ברמה יוזק, השליח לתנועה, בדיוק גמר ונסע, כך שזמן מה הייתי ראש התנועה... כתבתי כמה חוזרים הכרחיים ושלתתי אותם, ואז באו שנאור ולוי רוזנבווייג ומאיר בן גור, חילקנו בינינו את החפיקים, הוצאנו חוברות הדרכה, שעד אז לא היו. הוצאנו גם את "על החושה", בירושלים ועמנוים ווספים.

על תקופת התגנה" - על יד הכית שלנו היה מגרש שנקרא "עמק ציון", אבל באופן סודי היה מכונה "מגרש ההגנה". שם היו בוקר בוקר ובשבתות ומתאמנים בתרגילי סדר אנשי ה"הגנה". אנחנו ראינו את זה ועינינו כלות. דבוי אי אפשר היה להסתיר בפנינו. ידענו אמילו היכן נמצאים ה"סליקים" של חוגנה. עברנו את מאורעות 1929 בבית הכרם. סמינר המורים טרם הסתיים בנינו ולא היה מאוכלס. ולשם תועברו כל התושבים של איזורי החיץ של השכונה. לא היתה אז הגנה היקפית, אך על גג הסמינר היו כוכי ירי, וכך חשבו להתגונן בפני ערכי הכפרים הקרובים. כל התושבים היהודיים שבהיקף סובו לסמינר. הלילה הראשון היה ליל חרדות, היו יריות אין סוף. שטענו יריות ושריקות כדורים, זה היה מחריד ובבית וגן נהרג מי שהוא. אנחנו היינו במשך שבועות רבים מסתובבים בסמינר. היינו אז "מספוסים" בני 12 - 11. גייסו אותנו ואנחנו היינו הקשרים בסלפון ומעבירי פקאות. חיינו את ההגנה עד לגיל 15 ובגיל זה התארגנה קבוצת קשרים מנערי בית הכרם, וזה כבר במסגרת "ההגנה" ממש. למדנו מורס, סספור, תרגילי סדר, משחקי לילה ואחר כך העברת פקודות, שמירה על המרחק ומוצנע שהיה בסמינר בבית הכרם. זה היה המקום המרכזי של אמון לסגנים (מפקדי כיתות). היינו שומרים עליהם. היו פעמונים חשמליים להתראה. בגיל יותר מבוגר התחלנו ללמוד נשק.

סאמור - היינו מקשרים בהגנה. אך פעם גם כיקשו מאתנו לעקוב אחרי עורך הדין של סטכסקי, רוזנבלט ואבא אחימאיר, לראות עם מי הוא נפגש, לאן הוא הולך וכו'. אח"כ הטילו עלינו לעקוב אחרי קומוניסטים שחשכנו בבית קיצוני בבית הכרם. אינני חושב שצריך היה להטיל על נערים צעירים משימות כאלו.

בסוף 1935 התקבלתי לקורס הסגנים. הפגישות היו פעם או פעמיים בשבוע. באמצע הקורס פרצו מאורעות 1936 אך המשכנו את הקורס עד לסימום ולאחר מכן גויסנו לפעולה. פזרו אותנו ואומי שלחו לפקד על בית החינוך לעיוורים. היו אתו עוד 3 - 2 חברים. הדרכת את העיוורים לשימוש בנשק. למדו איך למרס וכו'. ואח"כ עברתי לגבעת-שאל ששם המצב היה יותר מתוח.

באחד הימים הודיעו לי שמתארגנת קבוצת מרכז שהתיה בודדה בין העמדות בירושלים. אספו כ-40 - 30 חברים. הוסיע בפנינו אליהו בן חור ואדם מבוגר קרוח במכנסים קצרים, קצת כרס... זה היה יצחק שדה... שם הוסבר לנו שיטת ההגנה שלנו עד כה, המתנהלת בהגנה על הבתים מתוך הבית, זו שיטה נפסדת. הם רוצים להקים קבוצה שתכיר את האזור שמסביב לירושלים, שלא תזכה עד אשר הערבים יגיעו אלינו, אלא שאנחנו נגיע אליהם. ואם עד כה למדנו להשתמש באקדח, רובה, דימונים, ואפילו מכונת יריה, כל זה מעמדות קבועות, עכשיו הוציאו אותנו לשה. התחלנו לעבוד בהרים ע"י כפרים ערביים. לימדו אותנו ללכת בנשק, לכן כולנו התלמנו את סוליות הנעלים שלנו בסוליות גומי עשויות ממגינט, והתחלנו להסתובב בסביבות ירושלים: נוה יעקב, בית וגן, כמוצא עילית, מוצא תחתית, קרית ענבים, ובמחצבות שמסביב. והקבוצה הזאת התגבשה למה שנקרא "הנוודות" הראשונה. (למעשה זה היה השורש של הפלמ"ח). עם סיום האימונים שלנו, התמקמה הכיתה שלי בקרית ענבים - על ההרים הנקיפים אותה. ואכן, היו התקפות. אני הייתי אז בכיתה הרצובה למטה והתחלנו להתקדם לעזרת אנשינו למעלה. הם פעלו במדוכה, וגם אנחנו, אנשי הרצובה, פעלנו. הערבים נדהמו. לנו היה מצוע אחד. הערבים בסוגר. אח"כ היתה עוד התקפה אחת וכזה זה נגמר.

בספטמבר 1937 הגעתי לקבוצ א"י ג' בראשון. ובקבוץ: טוריה, יבלות וגב כואב. עבדנו כפרדסים שונים. ובסוף 1938 בחילו אותי לגזבר, (וחלפוני את גיורא בן יהודה).

ובראשית 1939 (או סוף 1938) פנת אלי אדק הוויכין (ממשמר-העמק) שטיפל בעניני ההתישבות, וסיפר שבבית בן ישבו אכר ששמו מקלר. נוספות מסוימות אינו מסוגל לעבד את המשק שלו, והוא מוכן למסור לחכירה את שתי היחידות של משקו. אנחנו קבלנו את זה בשמחה רבה ושלחנו את הפלוגה הראשונה לבית בן.

ש. בראשון, היום פעיל בהגנה?

ברמה בודאי ! ודרכת את הקיבוץ בנשק. ובאמצע 1939 הציעו לנו לשלוח חבר לקורס ממקדי מחלקות, הציעו אותי. אני לא כ"כ רצינית, אבל קבלתי את החלטת הקיבוץ. זה היה הקורס הארצי השני של תמ"מ והוא התקיים ביבנאל.

ב-5 באוקטובר, נאלצנו להסתלק כלילה מיבנאל לאחר שהתגלינו ע"י קציני משטרה בריטנים. בוקר בגלל הקלה בשעת היציאה נתפסנו ונאסרנו.

(הספור המפורט של הקורס ומעצרו של כרמל ככלא עכו מסופר בחוברת הארכיון "קצת מזה וקצת מזה").

ש. ומתי השחררת מכלא עכו ?

ברמה במרואר 1941. שוב הייתי חקופת מח גזבר ואח"כ בא כח. בחקופה זו הציעו לנו לרדת לנגב.

ש. איך השפיעה עליך אישות עזיבת בית-גן (הגליל) ועזיבת גבולות (הנגב) ?

ברמה עד היום אני מצטער על זה שעזבנו את בית-גן וזיחרנו על הגליל. ואני גם מצטער שאח"כ עזבנו את גבולות.

רוחמה קלברש (שמילר)

ש. אני זוכרת פגישה אחר בועה'ם של ההסתדרות, אצל גולדה מאיר.

רוחמה זה היה מיד עם כואי ארצה ב-1946, הייתי עם שתי חברות : ציפורה ולאה ורדי הן היו מקבוצת העליה הראשונה, אני הגעתי עם הקבוצה השניה (חנה מחותן, משה זלניץ ומולי).

הגענו לתל אביב לראות את העיר הגדולה, וכמוכן רצינו לבקר בועה-המועל של ההסתדרות. ידענו שישנה חברת קבוץ שלנו מעילה בעיר, כך נפגשנו אחר (שרה אשל) ואח סדרה לנו פגישה עם גולדה מאיר. תחילה התקבלנו יפה מאד, סוף סוף, עולות חלוצות מארה"ב. היא שמחה מאד לקראתנו, אבל כאשר מי שהוא מאתנו הזכיר קבוץ א"י ג' והשוה"ע, השתנתה האווירה ונעשתה מאד צוננת. זה הדיחם אותנו - קיוויתי לקבל ברכה חמה, גולדה מאיר היחה עבורנו אישיות גדולה וכל פעם שהיא באה לארה"ב, זה היה מאורע ציוני גדול.

תפגש הזה היה השעור המוליטי הראשון שלי בארץ.

ש. יש לי עוד סיפור הקטור אתך. זה היה, אולי, שנה יותר מאוחר. היה ממגש בירושלים של נציגי תנועות הנוער הציוניות מהעולם ומתארץ. הרצה א. לוינסטיין (לבנה) והוא אמר, שחבל לבזבז כספים על חינוך נוער אמריקאי במרחפי ג'יו-יורק. במקום זה צריך להביא אותם ארצה ולהראות להם את הירדן ואת יופיו של הכרמל. אז את קמה ואמרת בשפה עברית יפה ובמבטא אמריקאי: "ללא מרחפי ג'יו-יורק ספק אם נחר הירדן יוראה לנוער האמריקאי כנהר הגדול ביותר וזכרמל כהר היפה ביותר...".

רוחמה אני לא זוכרת שאמרת את זה, אבל זה רעיון מצויץ... אני זוכרת את הארוע ושאני התפרצתי כאמצע דבריו של לוינסטיין.

בכון שפעלנו במרחפים, התנועה היחה עניה וקטנה מאד בחוך אוכלוסייה יהודית עצומה. בשדא פריחתה של התנועה בניו יורק רכתי היא מנתה כאלף חניכים. בארה"ב וקנדה היו כשלוש אלפים חניכים, וזה במקומות חשוא. לא היה כסף לפעילות של התנועה. כמעט ולא היחה המיכה של המוסדות.

ש. ספרי קצו על משפחתך.

רוחמה הנרי נולדו בעיירה קטנה ששמה קורץ, בפולין. חורו אבי וחורו אמי היו באותה עיירה. אבי היגר לארה"ב, בגלל התנאים הקשים. זה היה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. הוא השאיר בעיירה אשה ובן קטן (אחי הכבוד), והוא בא לחפש את ענידו בארה"ב.

ש. כמה עסק אביר בפולין?

רוחמה אינני יודעת. המשפחה היחה די פבוסטת, בכל אופן לא היו עניים. כשהגיע לארה"ב - לבוסטון, הוא, ככל מחגר, התחיל סעגלה רוכלים. לאט לאט הספיר, בכנס לעסקי רחייטם ובזה המשיך במשך כל חייו. כאשר תמצב השפיר, הוא שלח כסף למשפחתו, וכך אמי ואחי נטעו אליו לבוסטון.

ש. את נולדת בארה"ב ?

רוחמה כולנו (פרט לאחי) נולדנו בארה"ב, היינו ששה ילדים. אבא עבד קשה מאד בכדי לקיים אותנו. חורו דברו ביניהם יידיש, אנחנו חבנו יידיש, אבל בקשי דברנו בשפה זו. שמענו כל הזמן יידיש בבית, אבל ענינו באנגלית.

מחיבה סוליטית אבא היה הערובה מענינה, הוא היה יהודי מסורתי, אך לא ארוך מאד. בשבתות חזנות היתה פתוחה, אבל שמרו על הכשרות. צמו ביום הכפור, חגגו את כל החגים היהודיים. יחד עם זה אבא היה סוציאליסט ואמא היתה מתקדמת יותר. היה בית יהודי חם, אבא היה איש שקט, סגור, אדם יפה מאד. קרא הרבה, בעיקר ביידיש. שניהם למדו אנגלית על מנת לקבל את האזרחות האמריקאית. אמא היתה אשה חרוצה מאד. זכור לי איך אבאנו הילדים עזרנו לה ללמוד אנגלית על מנת שתוכל להצליח במבחן ההתאזרחות. כולנו גמרנו ביי"ס מיכון. ליטודים יותר גבוהים למדנו אחי ואני (אני הייתי השניה מהסוף). היתר לא השכיכו בלימודים.

ש. מסיבות כלכליות?

רוחמה לא, מבצעו הכלכלי היה טוב, אבל לכל אחד היתה סיבה משלו. אז לא היה כ"כ מקובל לחשוב שמוכרחים להגיע מעבר לתיכון. תוחים ותאחיות שלי עזרו לאבא בחנות (היו לו שתי חנויות) - זה היה עסק משפחתי. גרנו מעל לחנות וכל המשפחה עבדה שם.

ש. מה ידוע לך על הסכים, הם נשארו בעירה?

רוחמה את הסכים שלי לא הכרתי, הם נשארו בעירה קודם. גודע לי על המשפחה של אמא מפי אח ואחות ממיסדי מסילות. הסתבר שזם קרובי משפחה שלנו, אכיהם ואמי הם אח ואחות. כשהם חודשים לפני עליתי ארצה קבלנו מכתב מתארץ, מקבוצת מסילות. אמא ספרה פעם שיש לנו קרובים בארץ אבל לא היתה לנו כל כתובת. כשקבלנו את המכתב לשמחתי לא היה גבול: הם חברי "השומר הצעיר" נמצאים בארץ, בקבוצה... (זה היה ב-1945) ! מיד ענתי להם, וכמוכן ספרתי להם שאני חברת השומר הצעיר והתענינה לעלות ארצה. כאשר באתי ארצה מיד נפגשתי איתם. היה מאד מענין לחשוב את הסיפורים שאני ידעתי על משפחתה של אמא עם הסיפורים שלהם. היה הבדל איך אמא ראתה את אחיה הבוגר ואיך הם ראו את אכיהם (שהוא האב של אמא). הסתבר שההבדל היה גדול. ככל אופן את זה לא נשאר בקורץ, אלא התחנן ועבר לסרנה. (יש לנו בקיבוץ חברים באותה עירה: פרומה, מרים ל., והם אפנים הכירו את משפחת הדוד).

הבית של הורי בפולין היה בית ציוני, חסידי. קבלתי בבית התפוצות דרך המחשב את כרטיס קורות העירה. היה שם מרכז חסידי וגם ציוני. נרמה לי שאפילו הזכירו את השוה"צ כתנועה נוער באותה עירה.

ש. את נכנסת לשוה"צ בבוסטון?

רוחמה כן, בגיל דו' חבוגר. גרנו לא במרכז העיר אלא באחד הפרברים - חיחה שם קהילת יהודית לא קטנה, אבל בבוסטון עצמה היתה קהילת גדולה ממש. היה נסיון לחקים סניף של השוה"צ במרכז שלנו ל"ז בלה ורוסק וילפנד מעין שופט. לא הצליחו לפתח את זה וזה נשכח. הייתי אז ילדה בת 13 - 12; יותר מאוחר, כאשר הייתי בת שבע עשרה ולמדתי בבית ספר מיכון עברי בבוסטון העטרפתי לשוה"צ. ישאגתי איתם למחנה קיץ והשתתפתי בפעולות הקן. היה שם קן טוב, גדול יחסית (במאה איש). בני ושבתאי היו שם חברים כבר מגיל 13, דוד לכני וציפורה הגיעו יותר מאוחר.

ש. כל הזמן חזית בקן בוסטון?

רוחמה ליד בני-נורק היתה תורת הכשרה, שאליה הגעתי לחקופה קצרה לפני העליזה ארצה, אבל עוד לפני פרוץ המלחמה בשלחתי לארגון את התנועה במקומות שונים בארה"כ. (צ'יקגו, לוס אנג'לס), כאשר פרצה מלחמה העלים רוב התנועים היו מגויסים בצבא האמריקאי והחברות קימו את התנועה, את התנה"ר והקצינים.

ש. הסתובבת בין הקיבוצים, בארבע שנים?

רוחמה כערך כך. (בע' יקגו הייתי משנמיים, החלפתה את שרה ו. (אסקין) ז"ל). ואח"כ בקליפורניה, כלום אנג' לס, החלפתי את רותי ואדי.

ש. איך בוצעה העליה ארצה ?

רוחמה כל אחד היפס דרך לעלות, מעטים קבלו סרטיפיקטים. היו שעלו כסטודנטים, כתיירים, אנשי עסקים, ואני משום מה הייתי בין מעט מקבלי הסרטיפיקטים. במשך כל הזמן כתבתי למזכירות הקבוץ בניו יורק מכתבים ובקשות להצטרף לקבוצה העולה ארצה, ולאחר שהקבוצה הראשונה עלתה, צורפתי לקבוצה השנייה.

ש. ממשפחתך היות יחידה שעלית ארצה ?

רוחמה אחותי הצעירה היתה זמן מה בתנועה, אבל אף אחד ממשפחתי לא עלה ארצה. הורי הבינו את המניעים שלי, הם היו ציונים. אבא נפטר מסרטן לפני עליתי ארצה, אמא נתנה לי את ברכת הדרך, וכעבור מספר שנים חשבה לבוא לביקור בארץ, אבל חלתה ובפטרה.

ש. טוב, הגענו ארצה - הפגישה עם הארץ, עם החצר הקטנה והצנופה בראשון-לציון...

רוחמה קליטתי היתה הרבה יותר קלה מאשר של מרבית האמריקאים, כי ידעתי את השפה, וזה עזר מאוד. מגיל תשע למדתי בבית ספר עברי, וגם בתיכון עברי. הורי מאד התגאו בכך שחבת שלהם מקבלת חינוך עברי טוב. אח"כ למדתי בבית מדרש למורים. אמנם לא סימתי אותו, כי הייתי עסוקה בתנועה. כמו שאמרו: "אל תתן לביה"ס להפריע לחינוך שלך..." אני לא מצטערת אפילו על רגע אחד שהשקעתי בתנועה. בכל אופן, ידיעת השפה עזרה לי מאד בהקלטות בקבוץ א"י ג' בראשון לציון. זה נתן לי אפשרות לחידוד יותר לחברה ולהבין את המתהווה. הזכרונות שלי מהפגישה עם הקבוץ הם משמעותיים יותר מאשר עם הארץ.

ש. בכל זאת, איך בראתה בעיניך ה"קוביה" הקטנה שלנו בראש"צ לעומת בניני הענק בארה"ב ?

רוחמה היינו מוכנים, כי'הסנוביות'הראשונות שלנו, שהגיעו לקבוץ לפנינו כתבו לנו הרבה יחד עם זה מראה עינים זה דבר אחר. התנאים הפיזיים לא כל כך הכזיבו, היינו צעירים, בריאים ונלהבים. לא זעזע אותנו האוכל האיום והמגורים הצנופים. מה שכן הפריע, אלו בתי השמש, הזכוכים והלכלוך. גם החום הפריע לי, לא הייתי רגילה לזה. איך שחוא התרגלנו. אני זוכרת את ראשון לציון כאחת התקופות המעניינות ביותר ואולי היפות ביותר בחי. תכרים אחרים מהעליה שלנו סבלו יותר ממני, אני זוקפת את זה בעיקר לאי-ידיעת השפה.

ש. והקשיים שבשיתוף?

רוחמה גם לזה היינו מוכנים. אצלנו חשתוף היה הרבה יותר מלא. מה שהפריע לי זה שהשיתוף, שכל כך דיגלו בו והכריזו עליו בראש חוצות, לא כל כך התגשם.

מילא, שהתלבשו בבגדינו, אבל צחקו מהם ואח"כ לבשו את אותם הכגדים. סח"כ זה לא כל כך הפריע לי. כשרצתי מהבית אמא צידדה אותי באילו הייתי כלה (כבר הייתי בת עשרים ושש,שבע) - עם "גרהדובה" שלימה והתכרים האמריקאים שכבר היו קיבוץ שלהו לנו רשימה של זכרים שיש להביא וכמוכן הבאנו את הכל. בנוסף לכך אמא ידעה שאני מאד סובלת מקור, וכשהייתי בצ'יקגו קנתה לי מעיל פרווה. חם וחלילה לא פרווה שנראית מכהוץ. נכחוף - כחלסת שומרי, אבל כפנים - פרווה. כאשר עמדתי לעלות ארצה אמא שכנעה אותי לקחת אותו אתי - והנה הגעתי לקיבוץ עם המעיל הזה - וזה עורר צחוק אדיר... אח"כ ראיתי את המעיל אצל חברה שעזבה את הקיבוץ. זה שדרשו שתוף מלא לא הפריע לי, הפריע לי שלא תמיד ולא כולט הגשימו את זה. חלעג חכאיב. אבל התגברנו על זה.

ש. ואת - בזכות חוש ההומור שלך ?

רוחמה השפה וההומור בהחלט עזרו לי.

עבורי מחנה הקיבוץ בראשון לציון היה עולם קסום, של טפוסים, של נעורים, ויכוחים, חופש, אורחות חיים חדשים ומהפכניים. לכן כל הדברים הפיזיים מעט מאד שחקו אצלי. חשובים יותר היו הויכוחים הפוליטיים והאנשים שעמדו במרכזם, למשל "ידידי".

מבחינה פוליטית די נדהמנו כשמצאנו אוירה כ"ב סטליניסטית. לא היינו רגילים לזה בתנועה באמריקה.

ש. אבל, ידידי ולובטה היו דוקא טרוצקיסטים.

רוחמה. זה נכון, בארה"ב בתנועה הייתה חשפעה רצינית מאד של הטרועקיסט, זה די סיבך אותנו, בגיבוש התקפה שלנו לגבי מלחמת העולם השנייה. רעיון הדפטיזם "התבוסתנות המהפכנית" - לא-יהודי יכול היה לשאת סיסמה כזאת, אבל אנחנו כיהודים, הרואים איך ה"קפיטליסטים" וה"אימפריאליסטים" לוחמים נגד היטלר, ואילו אנחנו דורשים לעמוד מהצר... זה היה מסובך מאד, וככל זאת תקופה ארוכה הלכנו שבי אחרי הסימפואות של טרוצקי. כשהגענו לקיבוץ, ירענו שיש שם גם סטליניסטים. קראנו על זה בעמודות התנועה ובחרר האוכל היו סימפואות פרו-סוב'יסיות - היו כמובן גם טרוצקיסטים מעטים, אבל הם היו בולטים. אני זוכרת את 'ידידי', ממש הערצתי אותו, את אישיותו ואת השקפותיו.

ש. הטרועקיסט היה עדיין קרוב ללכם ?

רוחמה כן, לא רק בקשר למלחמה אלא כל הגישה לענין המהפכה העולמית, נגד "סוציאליזם בארץ אחוז", טפוח תנועת הפועלים באירופה, לתת להם לפעול באופן עצמאי ולא מתוך תכתיבים של מוסקבה - כמחום התכרתי הפריעה לי מאד האכזריות של ה"צברים" לגבי קשוי הקליטה של האמריקאים. היה ממש חוסר הבנה, חוסר רצון להבין. מצבי היה מוזר, הייתי גם בפנים וגם בחוץ, הייתי מעורה בין הישראלים, אבל חשתי מאד את הכאב של האמריקאים, איתם גדלתי ועמתי. ה"ישראלים" לא היו מסוגלים לתפוס מה זה בשביל אנשים מכוורים (27 - 28) בעלי השכלה, ליהסר פתאום לילדים, לגמגם, לא להיות מעורבים פוליטית וחברתית. אנשים (ביניהם בעלי משפחות והורים לילדים) בעלי השקפת עולם מגובשת ותארים אקדמיים לא היו מסוגלים להתבטא, נאלצו ל"התילד", להראות כאידיוטים, כרגע שהוציאו שתי מילים מפיהם, אבדו את לשונם, תרבוטם ולא תניעו ללשון החדשה, המקובלת, הם רצו לדבר על דברים שעמדו ברומם של עולם ולא יכלו. אז רק בודדים מאד בקיבוץ הכינו אנגלית. הייתה גם אוירה אנטי-אנגלית בגלל השלטון הבריטי... זה כאב לי מאד, מצר שני כקרחי מאוד את חברי שהם לא עושים מספיק מאמצים ללמוד את השפה העברית.

אני מאמינה שאילו הייתה יוחי הבנה לגבי האמריקאים, יתכן מאד שגם לימוד השפה העברית הייתה להם קלה יותר. לומר על זיבור אנגלי (ובעיקר על קריאת ספרות אנגלית) הייתה תביעה קשה מאוד, ורק אוירה אוהדת הייתה עשויה לסייע.

ש. האם האכזריות הייתה רק לגבי האמריקאים או בכלל? גם אתם הייתם רוי "דוגריס" וקשים בתביעות.

רוחמה היו דברים שלא הבננו, גם אכתבו היינו די קיצוניים אבל החינוך האמריקאי הקפיטליסטי, דיגל גם בסיסמא הליברלית של "חזירה ותן לחיות". אל תכנס לנשמה אם לא צריך. כקבוץ מצאנו אוריה של חיסוט בחיי תזולת. בעיקר הפריעו שיטות חינוך הילדים. לי אישית לא היה בזה כל בסיון, אבל חברינו שהיו להם ילדים כבר, סבלו מאוד. רק כאשר הרוחות כמוסדות התבועה כחל-אביב התחילו להשתנות, חל שינוי גם אצלנו.

ש. מה את זוכרת לגבי המעורבות הפוליטית שלנו במושבה?

רוחמה אישית לא הייתי מעילה במושבה, אבל כמידה שהיו מופעים כלליים, השתתפתי ומאוד הערצתי את זה. במיוחד אני זוכרת את המפגשים התנועתיים - זה היה בזמן יסוד מפלגת השו"צ. השתתפתי בכנסים טובים, נשלחתי כנציגת הקבוץ. כאמריקאית של קבוץ אי"י ג', נסעתי לכנסים על טבח ליווח לחברינו האמריקאים באנגליה. מאד נחתי מזה, זה פתח בפני אופקים עצומים. נסעתי עם חברים הוותיקים של הקיבוץ, הצברים, וזה עזר לי להפתח לכל האירועים הפוליטיים בעולם, במפלגת השו"צ ואח"כ מפ"ם. מפגן האחד במאי בחיפה, היה אחד הזכרונות הנפלאים שלי. חוויה בלתי נשכחת, תהלוכה עצומה, דיגלים אדומים. הולכים שעות על גבי שעות - לי זה נון ורובה מאד.

ש. המעבר מראשון לציון לחצור - איך נראתה לך אז ענין העליה לחצור?

רוחמה ליווינו את המאבק על ההתישבות, של קבוץ עיי ג'. לנו היה ברור שאי אפשר לחשאר בראשון לציון. הקיבוץ מתבודד, יש ילדים; משפחות מפורדות - אחד מה ושני שט. לנו היה קשה להבין איך אפשר לתמיד בזה. כברנו את האידיאלים, אבל לא יכולנו להבין איך אפשר לתמיד כך שנים רבות כל כך. זוגות נפגשים לעתים וחזקות, ילד נמצא בלי אבא; כל הארעיות הזאת נראתה לנו די לא טבעית. וכאשר חוצעה לנו חצור, ואינו את זה כדבר בעה, צריך לקבל את ההצעה ולאחמיל לחיות בצורה נורמלית.

אולי היתה קצת רוח נכאה אצל חברים רבים. בשבילנו האמריקאים, מומנט זה לא שיחק, העליה לחצור באה בזמן. אחוז האמריקאים שעלו לחצור היה גדול. משום היו מנויים. זאת היתה חוויה גדולה, מפעל שיתוף את כל חלקי הקיבוץ. הויכוח על "אחוד" או "השלמה" היה וכוח קשה.

על מה מדובר?

במולדות ההתישבות היה נטוש ויכוח במשך שנים רבות על אופן הרכבת קבוצות המתישבים העומדים להקים קיבוץ; האם חטיבות "לאומיות" הומוגניות או קבוצות תנועתיות מארצות מוצא שונות אשר מתאחדות בעלייתן על הקרקע.

לקבוץ עליה ג' אמריקאי היו פעם שאיפות להקים קיבוץ אמריקני עצמאי. בעקבות שהייתנו הממושכת באר"ב (בגלל המלחמה) והשפעותיה (נשיות חברים, משפחות עם ילדים, גיל מבוגר), נוצרת סציאות אשר הכחיבה את הצורך להואחד עם גוף תנועתי אחר בארץ. מה"שדוכים" שהוצעו לנו, נראה לנו קבוץ אי"י ג' כמתאים ביותר (מה גם ששניים מחברינו כבר התקשרו אליו בראשון לציון - רחל עמנואל ויהודה הנבין).

בכל זאת, עד אשר נתקבלה ההחלטה הרשמית של אחוד שני הגופים, רבו הלבטים בקרב לא מעטים מהאמריקאים. הויכוח על המלכות היה יותר מאשר ענין טמאנטי נרדא. משום מה, חברים רבים בקבוץ אי"י ג' התקשו לקרא למזוג שני הגופים "השלמה" ולא "אחוד". בימים ההם, נראה הדבר כעניינו כמטוי לראיתם אותנו כקבוצה שעליה להשלים ישות מגובשת מיליטנטית ("לשלים את הקיים") ולא כגוף בעל מטרות וערכים תנועתיים הכאה להתאחד עם גוף תנועתי שני.

בדיעבד, אפשר לאמור, כי תפישת מידוג הגלויות הוכיחה את עצמה. הנסיון של קיבוץ אמריקני עצמאי נעשה בסאסי ולא עלה יפה. אנחנו, מאידך, לאחר קשיי הסתגלות רבים, מצאנו את הדרך להתמזג עם הכלל, בלי לוותר על יחוד מסויים אשר נרכבו השנים הטביע את חותמו על דמותו והתפתחותו של הקיבוץ.

בכל אופן, העליה לחצור אחיה את כולם.

ש. וככן את בחצור ?

רחמנה אני לא הייתי בחצור בתקופה הראשונה, כי עברתי עם הילדים. חצור מתקדמת אצלי עם מלחמת השחרור, בתקופה זו הייתי גם בפעילות בחוץ, בתנהגה העליונה. (עוד בהיותי בראשון, גויסתי לפעילות - חפשו אדם מארה"ב שיוצא עברית...) כשבירו נהרג הייתי במסאית תזאת ונפצעתי - יחד עם ביד'ור (זה היה כאשר נסעתי לביקור באחד הקיבוצים בתוקף תפקיד) הפצועים שופלו ב"היסת" כחל-אביב. כל הזמן שמענו יריות מימינו.

תשכתי בפעילות כאשר הייתי בחצור, וכישיבתי בבונקר בחצור הוצאתי ביוליסיך באנגלית על הנעשה סביב, וכמוכן המצב בחצור השתלב טוב עם כל מה שכתבתי על הארץ באותם הימים.

כל מה שהדחמתי ושלחתי להנועה, החמרס אח"כ בעתוונת בבוסטון, לכן. הכל מעורב מבחינת הזכרונות שלי מאותה תקופה, חצור, מלחמת השחרור והפעילות שלי. בחקופת המלחמה חזרתי, סובן, הביתה, והוצבתי במקלט המטבח, שם ליילי התפקדת עם הפרימוט ביד.

אני זוכרת את ההפגזה וההפצה ואת כל מה שקרה אצנו. אני חושבת שלא הייתה לנו אז כל תחושה לגבי מה עלול לקרות ואמחה לא קרה. לא ידענו באיזה מרחק מאנחנו המצרים נמצאים. אני חושבת שגם סורף בכלל לא כ"כ ידעו מה הולך. לא אשכח לעולם את ליל הפנוי, כאשרזו את כל הדברים והוציאו את הילדים... וההפגזה וההפצה שכאה לאחר זאת... אידך שיק שפירא עם הבראונדינג הנחידוי עמד ע"י תביכה וירח על המטוס המצרי...

ולאחר המלחמה - תקופת השיקום ותכניה ווחררה הביתה שותפקיד בהנה"ע, בתקופה שהייתי בפעילות חברתי את הארץ, בקרתי בקבוצים רבים. עוד בהיותנו בראשון הייתי מנצלת כל שעה פנויה להכיר את הטביבה הקרובה, (מקוה ישראל, דחובות, עינות זכור) - תקופת הפעילות הוסיפה לי הרכה להשתלבות בחיי הארץ והמנועה. וחררה הביתה לחצור הייתה כבר מובנת מאליה.

ש. השאלה האחרונה שלי לכל המרואיינים על ידי היא - חצור 1985 - ומה הלאה ?

רחמנה לא הייתי אומרת שיש להציב כאן סימן שאלה, אבל פסיק - כן. את התקופה הראשונה בחצור הייתי מסמנת בסימן קריאה. אפילו כנח סימני קריאה מבחינה העצמה, לחס-הנעורים, חרות החיים. אשר ל-1985 בקיבוץ, בארץ, ואולי בתנועה הציונית בכלל מתבקש להציב פסיק, הפסימיסטים - ישומו סימן שאלה. אני מעדיפה לעשות דגע חושבים. לקוות, אולי יתבחרו הדברים. קשה לאדם שהתחנך שנים כה רבות בתנועה וצמח בבית ציוני, להעמיד סימן שאלה לכל המפעל הציוני. לא יכול להיות שהגענו לסוף פסיק. זה באופן כללי. מבחינת הקיבוץ שלנו, בחשואה למסוכב אותנו וגם בחשואה לייבוצים אחרים, אני חושבת שאנחנו במקום טוב במצע. אני מעריכה מאד את הקיבוץ שלנו, גם אם יש לי בקורה מה וסט, אני נאה בקיבוץ שלנו. באופן כללי טוב לי בו, למרות שיטנם גם קשיים.

אני מלאה הערכה וגם תקוה.

אברהם בן שלום

אברהם נולדתי ב-1925 בסירת שלום - על יד נס ציונה.

ש. איפה למדת?

אברהם בבית"ס עממי בנס-ציונה וכל ההשכלה שלי היא על ידי לימוד עצמי : קורסים, סמינרים וכו'.
אם לימודי התיכונים, שכל בער זוכה להם בקלות, נאלצתי להשיג בכוחות עצמי.

הייתי חניך הנוער העובד בנס-ציונה, מגיל צעיר מאד. עברתי, ובערכים מאתי לפעולות. היינו חבורת נערים מסירת-שלום שהיינו יורדים לנס-ציונה. היו שם משחקים, הדרכה רעיונית - הקניית ערכי תנועת העבודה, בנוסף לכך למדנו דרכי התגוננות.

ש. גדלת בסביבה דתית - לא היחה התנגדות לתנועת העבודה?

אברהם זאת הייתה סביבה דתית ולא דתית. הדקנים בטירת שלום היו דתיים, הצעירים רובם ככולם לא היו דתיים. השתדלנו לא לפגוע בזקנים, אבל התנהגנו כחילוניים לכל דבר. הייתה הרגשה מאד חפשית, לא היו לחצים לשמור על השבת. נסענו באוטובוסים, שיחקנו במגרש וכו'. רק עשנו בחור כי בדי"כ מסלו את העשון של הבערים הצעירים.

ש. מהי עזבה את הדרום?

אברהם אני יצאתי לגליל העליון בסוף 1944, לקבוץ מנרה. בהתחלה יצאתי כבודד, אח"כ חזרתי לפתח-תקוה, שם התקשרתי עם קבוצה שהיתה אמורה ללכת לקבוץ כל שהוא. הקבוצה הייתה מורכבת מנערים מאיזור חיפה, נס-ציונה - קבוצה של ששה חברים. היינו בעין גב תקופה, אח"כ בגבעת השלשה ואח"כ הצטרפנו ל"מנרה". תייתי שם עד סוף 1949 ואז עברתי ל"נחשולים" בעקבות משבר חברתי רציני מאד שפקד את מנרה לאחר מלחמת השחרור. את מנרה מאוד אהבתי והייתי קשור למקום. אחרי שכבר הודעתי על כוונתי לעזוב ברגע שתחול רגיעה - איחרתי המזל ונפצעתי באחת הפעולות בלבנון. במעולה זאת, בין היתר, אכדתי חבר טוב שלי, נתנאל, כשהיינו שכובים שכם אל שכם וסמגנו אותן צרורות של מקלע רצחני.

זכורני, שרחל רבין - אחותו של יצחק רבין - שטיפלה בי כאחות וגם כמזכירת קבוץ, שאלה אותי :

- " נו, אחרי כל זה עדיין רוצה אתה לעזוב?"

אמרתי - "אני נחנק. אני חייב לצאת!" אבל תחזור, כבונד" "אחזור" - אמרתי. לצערי לא נסתויע הדבר בידי.

הייתי ב"נחשולים" שנתיים. בשנת 1951 הכרתי חברה אמריקאית מקבוץ סאסא (אסתר) ובעקבות היכרות זו עברתי לסאסא. גם שם עברו עלי משברים שונים. מבחינתי, השנה בסאסא הייתה אחת התקופות הקשות בחיי. זה היה משבר של אדם צעיר שעדיין לא מצא את מקומו.

ואז החלטתי, יחד עם אסתר, (מאז ועד היום וכוונתי-ורעייתי) לבטוח לחיות באופן פרטי, מחוץ לקיבוץ. הגענו לנס-ציונה. שבוינו כלכלית הסתדרנו טוב ומבחינה חברתית לא היו בעיות. הכרתי את הסביבה, את האנשים, עבודה מצאתי מיד, מצאתי דירה טובה ללא תשלום, לשרות כל זה לא החזקנו מעמד. עמדנו בפני הרגשת השוני שבין חיי קבוץ לבין חיים פרטיים, אני הייתי, מגיל צעיר מאד, מעורה בחיי ה"יחד", השיתוף וחיי הברה, התרגלתי למושג שונה של חיים, וגם למוסר אחר. ראיתי שהחיים הפרטיים לא קוסמים לי במיוחד. כך גם הרגישה אסתר והחלטנו מה לעשות. ל"מברה" לא רצתה לעבור, היא לא הרגישה טוב בקבוץ שכולו ישראלים, ניסינו לחזור ל"נחשולים", אבל גם שם עמדה בפניה הכעיה של מרכות אחרת, מנהגים שונים. אמנס-ליות האמריקאית היתה שונה מאד מזו של חברי נחשולים וכעיקר החנוך השומרי שקיבלה. שוב עמדנו בפני השאלה: לאן ללכת? בסוף 1951 החלטנו ללכת לחצור. כאן היו, בנוסף לאחוזתה של אסתר, אמריקאים רבים. בנוסף לכך - חצור הוא קבוץ של השומר-הצעיר, ואסתר היתה תזיכת השותף בארה"ב. גם לי, מבחינה פוליטית היתה זיקה למש"ם, אני הייתי חבר אחת"ע - פולי"צ וינט הקמה מפ"ם, אסכתי להיות איש מפ"ם. (לא רציתי לעזוב את מפ"ם גם לאחר הפילוג). הגעתי למקנה שחירד של מפ"ם באותם ימים נכונה, אם כי שללתי את היחס לכירתי"ם. אבל זה לא היווה נכודי מכריע.

כך הגעתי לחצור. אגב, בעשתי אז ממזכירות חצור לוחזיטט בעת הדיון לילדות שלי ולעבר, בסרט זכריו על כוונתי.

ש. בעצור כאן, ונחזור לעבר החוק מאד, ילדות, משפחה, הורים, סבים, מה אתה יכול לספר על זה? אני יודעת שאמת כותב על כך בצורה יותר רחבה ורצינית - ובכל זאת, מאין צמחה?

אברהם מאין צמחתי? זו בעצם השאלה המהותית לגבי. צמחתי כחוך שיחי בר... הילדות שלי היתה של ילד פרא, בולרתי לזוג הוריים זקנים, כבן יחיד. האמא שלי היא ממוצא בדואי, לגבי אבא המצב לא ברור. ישנו סיפור (שלא האלחתי לאמת וגם אינני מבסה להאזן בו, אבל הוא קיים ברקע), שהיה ילד תימני שבזמנו נחטף ע"י המוסלמים (זה היה מקובל), והעבירו אותו לאחד השבטים הנידואיים באיזור הנגב, וכך גיל. טוענים, שלכן גם נשאר רווק זקן עד אשר התחתן עם אמי - אני מניח שלא היתה לו היכולת לשלם את המוהר הנדרש עבור אשה...

ש. הסיבה שהיית בן יחיד היא משום שהורייך התחתנו מבוגרים?

אברהם אינני יודע, בכל אופן לא היו לי אחים ואחיות זה בטוח. היתה לי אינפורמציה על הורי עד מלחמת השחרור.

הם נשארו באזור נס-ציונה וכאשר חזרתי לשם אחרי הלחמת השחרור הם כבר לא היו. הם נדרו עם כל אלו שעזבו את האיזור, ומאד אינני יודע עליהם דבר.

ש. אמא חיחה כסניכה היהודית כבדואית?

אברהם כן... כך גם אבא. אבל אני דוכר שלאבא היתה זיקה לאנשי סירת-שלום התימנים, הוא היה איש בודד מאד, אבל הולגיש את עצמו טוב יותר בין היהודים מאשר בין הכדואים. לעתים היתה הרגשה שהבדואים מתנכלים לו, למעמית כינו אותו יהודי, בוגד וכו'.

ש. איך קבלו אותך הילדים היהודיים בבת"ט, ברחוב?

אברות התקבלתי מצויין. הם צרפו אותי לחוג של הנוער-העובד ואני עברתי מבית הספר של הכדואים, לטירה-שלוס, ושם למדתי אצל המורה: אני זוכר מקרה שנחרס כלכי: יום אחי יצאתי מבית הורי, עם ספר הנ"ך ביד, הילדים מהמאהל יצו אחרי, חטפו לי את הספר, קדעו אותו והרביצו לי... אחרי המקרה הזה לא חזרתי לבית הורי. הסתגרותי בטיחה שלוס, וכך נסגרה הדרך חזרה. עליתי על הדרך של התגירות-השיהדות מלאה.

ש. עד אשר התגירת לא היו סימני שאלה לגביך אצל הילדים היהודיים, השפחות היהודיות?

אברות לא, הרבי לא העמיד סימן שאלה, ועם הילדים גדלתי במשך כל השנים. הם הכירו אותי כילד מהכפר השכן (הערבי)...

ש. אני מנסה לראות את זה בצדדים של היום.

אברות זה יהיה לך קשה מאד. התנאים אז היו שונים. גם ציונה הייתה תנועה וטעורכת, בצד אחי של הכביש הראשי גרו יהודים ובעד השני ערבים. הם היו שזורים אחד כמות השני. החנויות, המסעדות, המגורים, הכל התנהל במשותף. הילדים שחקו יחד ברחוב, התהלכו ביחד, ישבו בבית הקפה יחד, המארצות שמו לזה קץ.

ש. מהי המחיל תהליך התגירות?

אברות כשהגעתי לגיל שש עשרה, אם אני זוכר נכון. משכו אותי עד אז.

ש. מן משך?

אברות הרכבות, אבל זה סיפור ארוך מאד: אני לא ידעתי מה לעשות עם עצמי. למי אני שייך? לא רציתי לחזור להורים, ולא היה לי לאן ללכת. התפללתי לעזרה, ואז זכרתי מעודה ז"ל מטירת שלוס, אפץ אותי חתך כנפיו, (ובנו היה משש כאח לי-עד היום. גם הוא בן יחיד. אנחנו גם מכנים את עצמנו אחים), הציע לי להתגיר, ומאז החלמתי לטפל בענין. כמוכן בהדרכת שלו.

ש. הוריק ידעו, הסכימו?

אברות אבא ידע והסכים, בכל אופן, לא הביע התנגדות, זכורה לי פגישה בין זכרית ז"ל לבין אבא, הוא שאל: מה לעשות עם הילד? אבא ענה - עשה כהכנתך. הייתה לי הרגשה שהוא פשוט ויתר עלי.

ש. ואמאל

אברות אינני יודע. מאז שברחתי מהבית, אחרי המכות שקבלתי מהתקרים הכדואים, לא ראיתי אותה.

ש. מדוע משכה הרכבות את ענין הגיוור שלך?

אברות ראשית כל רצונן להעמיד במבחן את כנות הרצון שלי. שנית סענו שאני צעיר מדי, זה במשך כשנתיים.

ש. נימול היית לפני זה.

אברהם כן, אני ואג לכך כעודי חיבוק, אבל הם לא ויתרו על הקזת הדם והטבילה... ותיח וכוז בין הרב החימני לבין הרב האשכנזי, כל אחד חשב שזכותו לגייר אותי. בעזני, כל זה היה כבדיחה - התבגרותי, הבנתי יותר, העניין לא היה נראה לי רציני, אבל ידעתי שכלי זה איבני יכול.

דרך אגב, אני כותב סיפור על הגיור הזה, אולי זה מעם יתפרסם.

ש. איך היה כל האקט הזה. הטקס החקיים בבית המאמצים שלך, בסירת שלום?

אברהם לא, הטקס היה ברבנות בחל אכיב אני כבר לא הייתי אז בסירת שלום, התלקתי משם למתח-תקוה. עברתי במושב "עין גנים", מושב של מגדלי בקר, אצל הרפתן זהבי. הייתי חולב את הפרות ויוצא על המור לחלק את החלב לאבשי פתח-תקוה, עד שגמרתי את כל החליך הגיור הסתמתי אצל זהבי בבית.

ש. ולמני זה?

אברהם גרתי אצל המוכתר של פתח-תקוה, האבא של ברוך ג'מילי (הספורסס),... הכרתי אותו מצוייך. אחיו היה איש אצ"ל וזה הכביד עלי מאד, בגלל החינוך שקיבלתי בגוער העובד. פעם ביקשו ממני ללכת לקנות נשק אצל ערבים (היו צריכים אותי כמתורגמן), אני כבר הייתי אז איש ה"הגנה" ומעלתי כשם ההגנה. ה"חברה" מהאצ"ל רצו "לקנות" שני אקדחים מערבי ללא תמורה. לכך לא הסכמתי, ונאלצתי לעזוב את הבית של ג'מילי, כי לא רציתי להסגש עם הבן האצלניק... אח"כ גרתי אצל אחד שקראו לו שלמד, יהודי בחמד מאד. שוב היו לי מפגשים לא נעימים עם האצ"ל. ואז עברתי לזהבי. היו גם ימים שושנתי במרדס וחתן כיפת השמים או סתחת לעצים...

ש. היחס החיובי של תושבי פ"ת לגביך, זה היה משום שידעו שאחת עומד במני גיור?

אברהם לא שאלו שאלות. אני לא הרגשתי שיש איזה חיץ ביני לכיך אלה שנמשתי אתם. אם מי שהוא רציני שאל אותי על עברי - ספרתי את האמת, האחרים לא ענינו אותי - שיחשבו מה שירצו.

ש. בכל זאת, לאחר שעזבו את נס ציונה, נקלטה בפ"ח, ומשכת לספל בבעיות הגיור שלך, זאת אומרת, שששהו הציק לך, אומה היית קצוב את כל העניין.

אברהם מה שהציק לי זה בא מבהנינו, שום דבר לא בא מבחוץ. לא הציקו לי, לא הסתייגו ממני. לא שאלו שאלות ובכל מקום הרגשתי עידוד ותמיכה. לעתים חשבתי שעודדים משום שרואים בי בודף, נער הנמצא במצוקה.

ש. בנס-ציונה היית תצוי, היית בין שני עולמות רנית להתגייר ולעבור ליחודים, בפ"ת היית בין היהודים ואיש לא הכביד עליך, לכן אני שהאלת מה דחף אותך להתמיד ברצון להתגייר, כאשר העניין נמשך ונמשך.

אברהם לכל אדם חיבת להיות אינן היא זהות והייתי מודע לזה. איש לא תבע את זה ממני. הרגשתי שאני צריך להיות שינוי למי שהוא. לא היה לזה אספקט דתי, מסטיח, אלא צורך להשתייך. להיות חלק מ... לא ענף בודד, קשור למשהו יותר כולל. שאלתי את עצמי, לולא היתה סירת שלום על יד הכפר שלי, ואילו הייתי גאלץ לכרוח מחבית, לאן הייתי בורח? מי היה נותן לי סעד נפשי ועוזר לי במצוקתי? מי שקלט אותי, והרגשתי טוב אצלם - אלו היו חתימנים של סירת שלום. הרגשתי את עצמי שייך להם, חלק מהם. לעולם לא הרגשתי אחרת.

ש. אם כן הזהות שלך היא חתימנית?

אברהם לפי הרגשתי - בחלט! מבחינה ביולוגית אני בדואי. מבחינה תרבותית-רוחנית אני יהודי-חתימני.

ש. נחזור אם כן לגיור - פרט קצת!

אברהם כחנן אותי כידע: ברכת חמזון, התפילות וכו'. זה לא היה קשה עבורי. ידעתי את זה מילדותי כאשר למיתי אצל ומורי. אח"כ היתה תקצת דם. בעצם לא היו צריכים לעשות דבר. הם אפילו התפלאו לראות עד כמה טוב מלו אותי. איזה בעל מקצוע זה היה... ובכל זאת מוכרחים להוציא סימט דם... אח"כ טבלו אותי במקוה שברכנות ושלום על ישראל: אתה יהודי!

ש. לאחר זאת הרגש שנוי כזהותך?

אברהם לא, הרגשתי שהסימט פרשה, אני יכול לצאת למרחב ואין לי מגבלות. כאן אני רוצה לעיין יהודי יקר, שאול הרמתי, שהיה ממונה על העולים החרשים החתימנים במשרדי הסוכנות בח"א. ברגע שגנמר אקט הגיור, נטל אותי תחת חסותו. ארץ אותי בביתו, דאג לכל הסדורים הדרושים להקלטות עבור אדם חסר כל.

ש. מאז, לא התעוררו סמיקות לגביך, בצבא, הגנה וכו'?

אברהם להיפך, הוטלו עלי תפקידים מיוחדים, בתחום הכטחון. ישנתי על גבול הלבנון, היו לי קשרים וכו' - (אלו דברים שעדיין מוקדם לספר עליהם), הייתי גם שומר שדות במגרה במשך 3 שנים, עסקתי ברכישת נשק, מודיעין, העברת פליטים וכו'. לא היתה לי שום הרגשה שאני מבוע מלעשות מה שהוא בתחומים דגישים מבחינה כטחובית. אפילו הייתי אחראי ל"סליקטים".

ש. טוב, סגרנו את המעגל - נחשבת קצת בתצור מ-1952 עד היום, שלושים וארבע שנים, איך נראית תצור בעיניך?

אברהם כבר הכרתי קבוצים אחרים לפני כואי לחצור, אני בן אדם שאין לו דרישות גבוהות. הסתגלתי מהר למציאות של חצור. לי אישיה לא היו בעיות, אני מקבל כל אדם כפי שהוא ומצפה שיקבלו אותי כפי שאני. אסתי נקלטת יפה, היתה לה כאן משטחה וחברה. אמנם חצור אז היה קבוץ די נוקשה והעקרונות היו נוקשים, בכלל היה שובי בין התמיסה החברתית, חינוכית, פוליטית של הקב"א לעומת הקב"מ ממנו באתי. אבל עלי הדברים והאלו לא הכבדו. יצאתי קשר חברי עם ותיקי חצור. היה לנו רקע משותף לגבי תאיזור בו גרלתי והתקופה בה גדלתי. גדלתי כשיח פראי, ובשארתי כזה...

ש. שוח פרא שצריך היה "להתבזית"...

אברהם אני לא מזלזל בערך התרבות בה התחנכתי. יש הבדל בין השכלה לבין תרבות. השכלה זה עבירה ידע, תרבות זו ההתנהגות הכוללת של האדם. מבחינה זו טפגתי הרבה ערכים חינוניים, וזה הודות לחתימנים.

ש. אותך לא הסרית הבעיה העדתית?

אברהם כל השנים תהימי על זה, מדוע זה התעורר. לי אישית זה אף פעם לא הפריע. מעולם לא הרגשתי עצמי מקופח, נחוז או דחוי בגלל המוצא שלי. היחס שלי היה לכל אדם כיחיד. היו אנשים ממוצא אשכנזי שהיה להם יחס שלילי לגבי עדות המזרח, באותה מידה היו בני עדות המזרח שהיה להם יחס שלילי לגבי ה"אשכנזים". לפעמים חשבתי, שהיה טוב לו אותם אשכנזים היו יודעים מה חושבים עליהם בני עדות המזרח. אולי גם הם היו חשים עצמם פגועים עד עומק נשמתם. היום, כאשר אני עובד בחוץ ובא במגע עם אנשים מעדות המזרח, אני מרגיש שחייתי עד עכשיו בחטמה. אני מתאושט מגלה עד כמה הבעיה העדתית היא עמוקה, כמעט חזומית. לא פעם אני אובד עצות לגבי הרגישות שלהם. הם כל כך מטפחים את זה, וזה כבר דור שני ושלישי בארץ. במובן, לא כולם. בעיקר הקשי הוא בשכבות הנמוכות מבחינה השכלתית. ודוקא מצבם מבחינה כלכלית אינו רע. ישנו איזה פער ברמת החבנה. אינך יכול להסכיר - ההסבר שלך אינו נקלט.

ש. במקום שישנה דגישות, תמילים אינך עוזרות.

אברהם היום אני תורה מה אפשר לעשות באמת? מדוע איך להם הגאות העצמית. ואם ישנה גאות כזאת, היא מתבטאת בתוקפנות זאלימות.

ש. השאלה האחרונה: חצור של 1986?

אברהם חצור של היום איננה חצור של 1952. אינני יודע איך היחה חצור של 1937. מאז שאני מכיר את חצור חל שנוי באנשים, בתפיסה שלהם, לפי זעתי זה חלק מגדולותו של הקבוץ. אני לא רואה בזה חולשה - הגדולה של החבועה והקבוצה היא בכך, שהיא יכולה לשנות את חייה בהתאם לצרכים שלה או להתלטות שלה... אילו היינו נשארים שמרנים לגבי דפוסי החיים שלנו משנות החמישים, ספק אם היינו מחזיקים מעמד.

מרים נדיב (לנגר)

ש. את שייכות ל"פולניות" של גדוד "מרחביה". מה זה ?

מרים הגיעתי לחל-אביב מפולין ב-1935. שם היו לי קרובי משפחה. חפשי עבודה, ולאחר שהסתדרתי קצת הלכתי לחפש את קן השוה"צ, כי הייתי חברת השוה"צ בפולין.

ש. באיזו עיר ?

מרים בסרנה. שם למדתי וגרתי אצל סבתי. לאחר שאפי נפטרה ואבי התחתן בשנית, הם עברו לעירה אחרת. אני נשאיתי בסרנה לסיים את למודי בבית הספר.

כאשר הגעתי לחל--אביב עברתי במשק בית, הפכתי להיות עצמאית ועברתי לגור עם שתי חברות. חפשי את התנועה כי ירעתי שיש קן (קן מרצורק). כשהגעתי לשם היו כבר כמה בחורות מהתנועה פולנית בתוך וקן והצטרפו גם מספר חברות פולניות. כך הפכנו לכעין קבוצה בתוך קבוצה (שכבת "מרחביה"). היו אמי עביה (זהר) ועוד.

קבלו אותנו לא בסבר פנים יפות. היינו עולים חדשים. עברית ידענו קצת. כמובן לא כמו ה"סכרס". אמרו לנו שכבוא היום, כאשר חברינו מהתנועה בפולין יגיעו ארצה, בודאי נצטרף אליהם. כך היינו כאילו על תנאי. למרות אי הנעימויות נשארכו בקן. היינו כשנה וחצי, כתברי גדוד "מרחביה", וכעבור שנה וחצי הלכנו לראשון במימדי קבוץ א"י ג'.

ש. באיכיון בגבעת חביבה מצאתי פרוטוקול של שיחה בגדוד "מרחביה". שם דובר על כך שלא קבלו יפה את ה"פולניות". חברה אחת אמרה: "אני מאד משתדלת, אולי הן תהיינה פועלות טובות בקיבוץ, אבל מה נעשה אתן עוד?"

מרים כן, היינו די מבודדים. יחד עם זה נהניתי מאוד בקן. אותי כבשו הריקודים, היו שיחות מענינות וסדוליות. זאת הייתה תקופה יפה. אח"כ בקיבוץ לא הייתה כבר בעיה.

ש. ספרי קצת על התחלה בקיבוץ.

מרים היה חוסר עבודה. בודדים עבדו. ה"חברות" השתוללו בלילות. חברי "עין הקורא" היו עדיין בראשון: נשים בחירון וגברים בודדים. הרוב עבר להתיישבות (שער הגולן). לא היה לנו אימה לגור. היו אוהלים שלא הספיקו לכולם והיה רק בית אחד - בית הילדים.

אני עברתי מהרגע הראשון במכבסת-חוף. זאת הייתה עבודה קשה מאוד, כיבסנו עבור פועלים רוקים שלא היה מי שיטפל בכביסה שלהם. היינו יוצאות עם זמור ועגלה לאורך הרחובות. (ראשון הייתה הרבה יותר קטנה מאשר היום, המרנו את רוכ התושבים). עברנו מבית לבית אצל הלכותות שלנו. היינו לרקחים מהם את הכביסה ועלוכלכת ומביאים הביתה. הכביסה הייתה מאוד מלוכלכת. הטבחן אם הגרביים זקוקים כבר לכביסה הייתה אם הם היו נדבקים לקיר! כבסנו ביד, לא היו מכונות. כבסנו על לוח (קורס) ובגידיות. העבודה המקצועית ביותר הייתה בתוך החולצות. עמלנו אותן וגיהצנו בהקפדה רבה. היו לנו שני מגהצים על פחמים. קנינו פחמים, ולפעמים גם הכננו אותם בעצמנו, לאחר שהבערנו עצים ועשינו מהם פחמים. היו גם תקוני גרבים. קבלנו עבור כל חור מספר מסוים של גרושים.

ש. גרוש עם חור ?

מרים כן גם לגרושים היה חור, במ"ה הירוחנו משהו מכל הפעולות ואלו של כביסה, גהון ותיקונים, את הכביסה המוכנה והארובה היטב במכילות, חלקנו לבתי הלקוחות שלנו, השתדלנו לעשות את העבודה הכי יפה והכי מהר שיכולנו.

היה לנו נחמן בגדים משותף (קומונה). הבגדים לא היו מסומנים וחלקנו אותם "לפי העין"... היו מעט מאוד בגדים, רוב החברים לא הביאו אתם בגדים רבים, והחלקנו במה שיש. לא השכנו על האפשרות של תפירות חדשות. משוט לא היה כסף, עבדתי בקומונה שלנו, במקצוע שהפך למקצוע שלי עד היום - בתפירה. החילה כמוכן בחקונים.

ש. איפה למדת תפירה ?

מרים לא למדתי, מה שידעתי - זה מהזכרון, מה שראיתי אצל אבא. אבי היה חייט מעולה, הוא תפר חליפות לנשים מבר יקר - צמרים אנגליים - וזה חייב מקצועיות רבה. ראיתי איך שהוא עובד והזכרון הזה מלווה אותי עד היום. הנוצות ידיים, צורות של תפרים - עבדתי איזו תקופה אצל תופרת בחו"ל, אבל אעלה למדתי מעט מאוד, הייתי "ילדה עוזרת", ונשלחתי לשליחויות שונות ונאלצתי לעשות עבודות בית רבות, לפעמים הוצאתי חוטי-מחליף.

ש. מה את זוכרת ממשפחתך, מעבר להורים, סבים וכו'.

מרים סבים שאני זוכרת טוב מאוד, אלו הורי אמי שחייתי אצלם. אהבנו גרנו במגרש אחד.

אינני זוכרת במה עבד סבא, הוא כבר היה זקן כשהגעתי אליהם. הוא לא ראה טוב והייתי מקריאה לו מהתנ"ך ומהמשנה. סבתא עבדה כל השנים ; חלבה בעצמה את הפרות (היו לנו שתי פרות), אפתה לחם, הבינה חמאה, כשלה, הכל עשתה לבד.

ש. והחורים של אבא ? הם היו יותר עשירים?

מרים להיפך, הם גרו בכפר, בבים מעץ, עם רעפה מאדמה יחד עם גויים. הם היו עניים מאד.

ש. איך קראת לסבא מהתנ"ך ? ידעת עברית?

מרים כן, למדתי בבי"ס יסודי "מרכות". כשהגעתי בסרנה בבי"ס "מרכות" נסעתי לפריז.

ש. מדוע ?

מרים הסבתא טירה לי נסיעה לפריז לאחות אמי. כאשר אמא נפטרה נשארו שלשה ילדים, ביניהם תובוקה שעדיין ינקה, שבה טפלה סבתא. בינתיים אבא התחתן וגם להם נולדו ילדים. סבתא הבינה שלא נוכל לחזור להוויי. והמרגש היחידי היה אבא והיה עליו לקיים חמישה ילדים ולשלם חרבה מאוד מיסים. היו צרות צרורות... אז היא החליטה לשלוח אותי לדודתי בפריז. אני הייתי הבת הנוגרת - במעט בת שלש עשרה. הייתי בצרפת שנה וחצי, למדתי בבי"ס יסודי צרפתי, החילה בכיתה יותר נמוכה, עד אשר למדתי את השפה. בעבור שנה וחצי חזרתי לפולין.

ש. מדוע ?

מרים התגעגעתי למשפחה. הייתי ילדה צעירה מדי בבדי לחיות לבד כ"כ רחוק מסבתא, מאבא ותאחים. האחות הקטנה נשארה אצל סבתא. אחי עבר לעיירה אחרת (זה האב שנמצא כיום בקיבוץ מזרע. אחותי ואבא הוטמדו בשואה).

חזרתי מצרפת לעיירה שלנו, וחלמתי לעבוד אצל הופרת. לאחר שחזרתי התחילה סבתא להתעניין באפשרות לשלוח אותי לארץ ישראל. חי ידעה שישנם גיטואין פקטיביים עם בחורים ארץ-ישראלים. היא חשבה בכיוון זה ושמה עבדתי פנת כסף לצורך זה - כאילו נדוניה. בחורים כאלה שהגיעו מארץ לא נשלחו ע"י מוסדות, אלא היו מעוניינים להרויח טיול, בגוד וכו' על חשבון "הכלה". והנה הגיע לעיירה בחור שורח, מתולתל, משכונת התימנים בתל-אביב. כשיד מהרכבת המשטרה עצרה אותו לחקירה. הזמן לשם האח של אמי. הוא הצליח להוציא אותו מהמשטרה והביא אותו לכיתה של סבתא - היה מאוד מקובל להביא אורח הבימה. הבנים היו פתוחים לכל נצרך. סבתא התחילה מיד לחבנן את ה"פיקציה" עבורי. אני לא ידעתי דבר על כך עד אשר היא גילתה לי מה היא "זופסת". היא אמרה לי: מה קשה לחיות וצריך לנצל את ההזדמנות לעלות ארצה.

כחברת תנועה נמשכתי לעליה ארצה וקבלתי את הצעתה. הייתי ילדה רזה, סבלתי מתת תזונה, חשבתי: אגיע ארצה, אעבוד וארווח את לחמי. הלכנו לרב להתחתן (היו רבנים שעשו את העסקות האלו תמורת הרבה כסף). כך עלינו ארצה על המספרט שלו. הבעיה הייתה, שלי היה רק מחצית הכסף שהוא דרש. (גם לאחר שהוא חי אצלנו זמן די רב ושאכלנו אותו סבל טוב, בזמן שלנו לא היה מה לאכול. תמרנו עברו חליפה ונתנו לו הוצאות של "כיופים" בתוך פולין... כל זה היה מעל ומעבר של היכולת הכספית של סבתא). הסברתי לו שיש לי רק מחצית הכסף הנדרש על ידו, אבל כאשר אגיע ארצה אעבוד ואחזיר לו את החוב. הוא הסכים, אם כי בכל הדרך איים עלי, שאם לא אשלם לו אאלץ לחיות איתו. אני תאמנתי שארווח מספיק בכדי לתחזר את החוב.

המציאות הייתה אחרת - כאמי לתל-אביב והתחלתי לעבוד. עבדתי במשק בית עד שעה ארבע, סבלתי שתי ארוחות ולירה וחצי לתודש. מזה שלמתי שישים גרוש עבור הדירה, חמישים גרוש שלחתי לאבא, הוא היה חולה, מה שנשאר לי היה לארוחת ערב, לכן לא הייתי מסוגלת לחסוך דבר עבור אותו בחור. עברה שנה. מחדתי לצאת לחוב כזו הוא ארב לי בכל מקום. גם כעבור שנה וחצי לא יכולתי לשלם לו. היו רק שתי אפשרויות: לאכול ארוחת ערב או לחת לו מה שנשאר לי... וכך הגעתי לרגע שעמדנו לצאת לקיבוץ. נפגשתי איתו יחד עם הבן דוד שלי (מחדתי לגשת אליו לבד) והסברתי לו שאני יוצאת לקיבוץ, שם אוכל להתחתן ללא גט ממנו, אבל הוא לא יוכל להתחתן בלי גט ממני. הוא נאלץ לחת לי את הגט ויחזר על החוב. הוא גם שילם עבור האוטובוס לפתח תקוה (שם היה הרב שטיפל בהתרת "נישואים מפיקציות"). ושילם לרב לירה וחצי. זה היה הון תועפות, אבל לא היה לו ברירה, כך שחררתי מסכנו...

ט. וחזור אם כן לקיבוץ. הגעת לקיבוץ, זה היה כמו שחלמת? זה ענה על הציפיות שלך?

מרים לי לא היו אז ציפיות רבות מהחיים. בבית בפולין היה לי קשה מאוד. בתל-אביב הייתי כודדה והשארתי אבא חולה ואחים בפולין. עבדתי קשה וכמעט לא היה ממח להתקיים, אולם לעומת פולניה החיים בתל-אביב היו חלום, ובקיבוץ היה עוד יותר טוב. אפילו מבחינת האוכל, ואת יודעת מה אכלנו בקיבוץ. אפילו לחם וגבינה לבנה בצלחת פח זה היה משהו - והיינו אנשים צעירים, בריאים, עליזים, היתה שמונה של חברות נעורים.

ט. מהי הכנה מה קורה למשפחתך בפולין?

מרים מה ידענו אז? דבר לא ידענו. אחרי המלחמה קבלתי מכתב מאחי מאיסלניה, שחי בתקופת המלחמה ברוסיה. (הוא עכשו נמצא בקיבוץ מזרע) הוא סיפר שלפני המלחמה עברה רכבת דרך העירה שלנו. רכבת רוסית, שעברה מתחנה לחנה וקראו לצעירים לעלות על הרכבת, אחי וחבר שלו עלו. הוא, אמנם, ניסה לשכנע את אבא לנסוע אהו, אבל אבא טען שהוא ללא מכונת המירה לא יהיה מסוגל להתקיים. "אפה צעיר", אמר, "טע ותציל את עצמך". ... וכך היה. אחי היה ארבע שנים ברוסיה. היה צעיר מדי להתגייס לצבא האדום ועבד בתעשיית משפחת רוסית אמצה אותו כל אותן ארבע השנים. לכשנרגעו קצת הרוחות אחי וחברו, שעבד בקטר של הרכבת, הסתלקו מרוסיה. אחי הסתדר בקרון הפחם, וכך הוא הגיע לעיירה שלנו שחיפה סרוכה לגבול. מבית שלנו היה הרום. בעריסה של הפעים שרופים הוא חיפש תמונה של אבא, אך במקום זה הוא גילה חתיכה של מעטפה בה היפה הכתובת שלי: "א"י ג', כראשון לעיון. כאשר הוא הגיע לאיסלניה למחנה הפליטים כתב לי. כך בוצר הקשר בינינו.

ש. במשך כל הזמן לא קבלת מכתבים מאבא?

מרים לא. חשבתי שאבא בועס עלי כי בכנסתי ל"חדר-משפחה" עם אלי ללא נישואים. אמנם הוא לא היה דתי, אבל בכל זאת זה היה איכפת לו. כך קשרתי את השתיקה שלו או עם מצב בריאותו או עם הכעס שלו, עד אשר בודעה לי האמת.

עכשו אני יודעת איפה הוא נהרג. במגרש חול ריק מחוץ לעיירה שלנו חפרו כור וקברו שם את כל בני העיירה.

ש. מי סיפר לך את כל זה?

מרים קראתי בספרים שהוצאו לזכר העיירות שלנו וגם הגיע מישהו מהעיירה ונמצא בחל אביב. הוא מסדיש את כל חייו לחקר השואה.

ש. נחזור שוב לתיים בקיבוץ. איך קיבלת את העירותו של אלי שיצא לבריגדה ולפעילויות שונות?

מרים היה קשה, קשה מאוד. אחי לא נחמה העובדה שבחרו בו, כי הוא בין הטובים, הטטורים, ושהעידו אב לילדים, (ולנו היתה אז בת קטנה - ניבה), כי קיוו שזה יקטור אותם לארץ. זה שסמכו על אלי שיעמוד ככל המשימות - אחי זה לא נחם. רק לפני כמה ימים הראתי לנכדה שלי את האלבוטים הקטנים עם התמונות של ניבה ששלחנו לאלימשהיה בבריגדה.

פעם הלכתי לדואר לפצל את המשכורות (של אלי) והם אמרו לי: ילדה, הביאי את אמא שלך לקחת את הכסף... כך. היה משהו. הייתי לבד עם ילדה קטנה, שאביה הלך רחוק ולמקום מאוד לא בטוח. זה היה מלווה הרבה שעות של עצבות, בכי, וגעגועים. השווילתי להתגבר. לחסוד. לגרל את הילדה, אבל היו ימים ולילות קשים מאוד.

ש. איך קבלת את העובדה שהילדים אינם נמצאים עם ההורים (M.A. בכית הילדים)?

מרים קבלתי את זה כחורה מסיני, היו רגעים קשים כאשר ניבה חיחה חולה, והיא סבלה הרבה מכאבי אזניים. רצונו לבא אליה בין הנקת לחנקה כי ידעתי שהיא סובלת. אבל אי אפשר היה, וצריך היה להתגבר. לא העלינו על הדעת שאמשר גם אחרת. אני חושבת שאף אחד לא העלה על הדעת שיכול להיות דואר חופש, אם כי לכולם היה קשה. הדי אמא היא אמא בכל מקום בעולם ובכל הזמנים. יש לה דגשות משלה, אבל זאת היתה אידיולוגיה.

ט. ספרי עוד על תקופה לפני העליה לחצור.

מרים התקופה כבית-גן היתה תקופה יפה מאוד. הרבה חזיונות שלא אשכח אותן. אם כי גם שם הייתי לבד. היתה תקופה לא רגילה מבחינה חברתית. הייתי די בהתחלת הפלוגה כבית-גן. זאת הייתה תקופה של עזרה הדדית; היתה שמחה. אני עבדתי במשק בית אצל אחת המשפחות המבוססות שם. היתה להם חנוה מכלת, גן ירק, לול גדול. כמעט לא עבדתי בפלוגה. עבדתי בחוץ, כי ידעתי לחפור. תקנתי את כל הבגדים של כל המשפחה, עשיית טלאים יפים, נחתי.

מבחינה חברתית מאוד נהניתי, היינו מאוד מעוררים במושבה, בנוער המקומי, היו אהבות יפות, ריקודים וסילונים בסכיבה, ושם סכיבה נהדרת. יחד עם זה, טוב שעזבנו כל זאת, כי היינו שם היו כודאי הרבה יותר קשים מאשר בחצור.

ש. חשת שהייתה שמחה בעליה להתיישבות בחצור?

מרים לא, שוב נסרדנו. שוב היו פלוגות, לקח זמן עד אשר הרגשנו שזה סופי, שזה המקום שלנו. החילה לא ידענו אם האדמה באמת שלנו, אם האנגלים יתנו לנו לחיות מה, המה של המאורעות לפני מלחמת השחרור, שוב חששות, מודים, יריות מסכיב. אנחנו נשארו עם הילדים בראשון, לא היינו מסוגלים לשמות.

ש. איך הייתה מסבאת את העצב כקיומן מבחינה חברתית ותרבותית?

מרים מבחינה חברתית, אני חושבת, שאנחנו קיבוצי שמתחשב מאוד בצרכי החבר. משתדלים למתור נעיות קשות, וגם להענות לבקשות קטנות. כמובן, לפעמים זה מעל ליכולת שלנו. מבחינה חברתית אנחנו על רמה גבוהה מאוד. אם כי לא לגבי כולם. ישנם אצלנו אנשים חזיים במידות ושכסושי מישוו יציץ אליהם ויעזור להם, אבל רבים מאוד העליון ליצור סביבה קבוצה חברתית קרובה ואוחדת - שכנות טובה. אנחנו פחות מחמירים עם התורים, יותר מותרים. אולי לפעמים זה לא לטובה, (זה לטובה כשיש הרבה כסף). מרכזי הועדות והשיחה משתדלים, תולכים לקראת החבר בבעיות רציניות ולעתים - ברציניות פחות.

מבחינה שלוב הדורות, אני חודת. מה יהיה כאשר אנו הותיקים כבר לא נוכל "לקיים" את עצמנו? אנחנו בניתיים משותפים את עצמנו. זאיבני יודעת האם תהיה מספיק הבנה ויחס לגבינו, כאשר לא נהיה מסוגלים לשרת את עצמנו.

ש. האם את חשה משחו מעין זה מצד הצעירים?

מרים לא. הם דוקא מגלים ענין ורצון במעורבות של המבוגרים, מעוניינים לשחק את כולם במסיבות, בחגים וכו'. אבל אני חרדה לבאות. מה יביא יום ... אינני יודעת אם העלחנו למסור להם את המסר של מה עבר עלינו, מה רצינו שיהיה, מה השקענו, אולי אנחנו אשמים בכך.

ש. ואם החיים התרבותיים בקיבוץ מספקים אותך?

מרים בדרך כלל כן. העלחנו לארגן חגים יפים, מסיבות יפות. אני הייתי רוצה שתהיה לנו מקהלה גדולה, שחקנים. בכל אופן כשנים האחרונות החברה' הצעירים מבינים חגים יפים מאוד. ונעים לבוא למסיבות, אם כי אנחנו כבר פחות ופחות שותפים בהכנתן. התרשמתי מאוד מתרצון שלהם שהותיקים יבואו, יהנו, הם גם מבטאים את מה שהיה בעבר, זה בחלט נעים.

אברהם קרני (ריקסן)

ש. ראשית כל מדוע קוראים לך "צ'כוי"?

אברהם בקיבוץ א"י ג' בראשון לציון חיו : אברהם תפולני, אברהם הליטאי וכו', ואני הייתי אברהם הצ'כי, כי נאמי מצ'כוסלובקיה.

ש. בגדוד מרחביה בחל אביב, לא נקראת צ'כי ?

אברהם לא, שם הייתי ידוע כשם משפחתי - ריקסן. הגעתי לגדוד "מרחביה" בחל אביב ב-1935, שנחיים לפני שנוסד הקיבוץ בראשון-לציון. הייתי בהשוה"צ בעיר הולדתי קושיצה - בגדוד "חל-תי", יחד עם מוטקה. הייתי בקן כחמש שנים. ב-1935 הורי עלו ארצה, ואני עליתי איתם בסרטימיקט שלהם, כי עדיין לא מלאו לי 18 שנה. גרנו בחל אביב וכך הצטרפתי לקן ולגדוד "מרחביה".

ש. איך הסתדרת עם ה"צבריים"?

אברהם בגדוד "מרחביה" היו אז הרבה נקלטים מפולין (מרים ל., צביה, רחל ש., עליזקה וכו'), היינו קבוצה שנקלטה בתוך הגדוד. היה קצת הבדל בין הוותיקים והנקלטים, אבל זה הסטש עם הזמן ואני לא הרגשתי עצמי זר ביניהם. היה לנו בסיס משותף של חינוך תנועתי. נפגשנו בערביה כקן, ובשבת על שפת הים. הגדוד שלנו עסק בהדרכו הצעירים. כזה לא השתפנו אבל השתלבנו טוב ככל המעלות של הגדוד. אני, למשל, הייתי אפילו ראש קבוצה.

ש. הגעת כין הראשונים לקיבוץ ?

אברהם לא, שנה אחרי זה. אני נשאיתי עם אבי בחל אביב, אמא נפטרה וב-1938 נאמי לקיבוץ. עבדתי במרדס, בהשקיה, בתעלות פתוחות, בטוריה, בחקנות המים מגומא לגומא. עבדתי בכל העבודות שהזדמנו.

ש. לקיבוץ בראשון עוד נחזור. ספר על הביה בקושיצה, אחה זוכר טבים סכתוח ? כולם חיו בצ'כיה ?

אברהם טבים אינני זוכר. הייתי הבן הצעיר ביותר. כל המשפחה הייתה מסלובקיה : חצי הונגרים חצי סלובקים. בבית דברנו סלובקית, הונגרית וגם גרמנית. הסבים משני הצדדים נפטרו לפני שנולדתי, או כאשר הייתי קטן מאוד.

ש. במה עסקו ההורים בחו"ל ?

אברהם היה לנו בית מלון, שהיה די גדול וכשנות חלושים אפילו הגדלנו אותו. אח"כ התחילה תקופה קשה. הורי קצת הסתככו מבחינה כלכלית, אך הצלחנו למכור את בית המלון (האחיות עלו ארצה ב-1933). לאחר ששכרנו את המלון זהיה לנו קצת כסף קבלנו סרטימיקט כ"בעלי הון"... כמשקיעים. אחותי היותר בוגרת לא יכלה להצטרף להורים, לכן עלתה מאוחר יותר לקיבוץ "העוגן".

ש. כמה ילדים הייתם?

אברהם היינו ששה ילדים, שלשה בנים ושלוש בנות. בהתחלה היה לא רע. אמא קנה בית מלון ואפשר היה להסדר. אח"כ אחד האחים שלי חלה ונפטר ואמא נפטרה זמן קצר אחריו. הייתה לנו שנה קשה מאוד. אמא חלתה בסרטן, עשו לה מספר ניתוחים אך היא לא החזיקה מעמד זמן רב, לכן הקלטותנו בארץ הייתה קשה מאוד. אבא חזר לחו"ל לכד ואח"כ עזב את הארץ גם האח הבוגר. אמא נפטרה עוד לפני שהגרמנים הגיעו לצ'כוסלובקיה (מניתוח בדרכי השתן). מה קרה עם

אחי אינני יודע. כנראה שניספה יחד עם כל יהודי סלובקיה. בנוכח האחרון שקיבלנו מהדודה שלי, נמסר שהמזב רץ מאוד, ולא יודעים מה יהיה. לאחר זאת בוחק הקטר, ואינני יודע מה קרה לכני המשפחה שלנו ולאחי. אף אחד לא בשאר. תרוד, הדודה וילדיהם היו במחנות. יש לנו בן דוד שהיה אז בהונגריה ואין שהוא הגיע למחנות עבודה ברוסיה. הוא ואחיו הצליחו לחזור מתחנות (אחד מהם עכשיו בחל אביב, ואחד בלוס אנג'לס). מהם נודע לנו שכנראה כל בני המשפחה ניספו במחנות. יש לי עוד בן דוד שנשאר בחיים. הוא רומא ונמצא כנראה בבודפשט. בארץ יש לי שלש אחיות.

ש. הכית היה ציוני, מסורתי?

אברהם הורי לא היו ציונים. שתי אחיות היו ב"ויצו", אחת בהשוה"צ וגם אני הצטרפתי לתנועה. (אחיים לא היו קשורים לתנועת נער כלשהי).

הכית היה מסורתי. הלכנו לבית הכנסת, הגגנו את החגים היהודיים ושארנו על כשרות.

בעיר שלנו (קושטצה) חתמו תנועה ציונית גדולה ומעילה, אני זוכר, אפילו, שהלכנו לאסיפה לשמוע את ד'בוטינסקי. הנער היה זי מעורה בתנועה הציונית.

האחיות שלי התחילו ללמוד עברית עוד בחו"ל וכך גם אני. כאמור, הורי לא היו ציונים. למה עלו ארצה? הרו שמי סיבות עיקריות: אחת, המצב הכלכלי הירוד בצ'כיה והשניה: העובדה שהאחיות שלי היו כבר בארץ.

ש. איפה למדת?

אברהם למדתי בבית-ספר ממלתי, ובשנתיים ראשונות למדתי בבית ספר יהודי, בכיתה ה' התחלתי בגמנסיה ושם גמרתי שש כיתות. לאחר שדובר כבר על העליה ארצה, החלטתי ללמוד מקצוע. טעל לשנה למדתי השמלאות אצל השמלאי. להורי זה לא היה כ"כ נעים שבן של כעל בית מלון, כמעט גומר גמנסיה, מפתובב באוברול, עובד בעבודות קשות, וכו'. עבדתי אצל סבלן בנין וכאשר הגעתי ארצה הייתי כבר השמלאי. עבדתי את המבחנים וקיבלתי משכורת די טובה. זה כבר עשה רושם טוב על הורי. בקיבוץ בראשון עבדתי תחילה כמורסיס והתחלנו לעשות מרצפות גדולות למדרכות. כיוס יוצקים את זה במכונות, אז עבדו בידיים. עבדתי בזה במפעל שחקים "יכין" על יד הקיבוץ. התקדמתי די טוב. הייתה עבודה בקבלנות, והלך לי די טוב. "יכין" הציעו לנו להקים לעצמנו מפעל קטן כזה. אבתנו עשינו את המסגרות, קיבלנו את החומרים, עבדו 6 - 5 חברים וזו היתה עבודה מכניסה מאוד. עבדתי בזה כשנה וחצי.

ש. מהי התחיל הסיפור שלך עם הפלמ"ח?

אברהם הפלמ"ח התחיל ב-41 - 1940. הקיבוץ גדרש לתח שלשה חברים. כיוון שהייתי די מעורה בהגנה וב"פלוגות הפועל" בראשון, התנדבתי גם לפלמ"ח.

ש. התנדכת או "נידכו" אותך?

אברהם התנדבתי והקיבוץ אישר את זה. ד"קו פרחי, יוסקה רמות, ואני התנדבנו, ושיחת הקיבוץ אישרה את ההתנדבות שלנו. בהתחלה יצאנו למחנות אימונים. המחנה הראשון היה באחת המורשות בגן-יבנה, זאת היתה פלוגה ה' של הדרום. אח"כ עברתי קורס מכ"ים וב-1942 גייסו את הפלמח לפלוגות עבודה ואימונים. הייתי בגבעת ברנר, ואח"כ בגבעה. ב-1943 יצאתי לקורס מ"מ, ארבעה חודשים בג'וערה (ע"י עין השופט), כאשר גמרתי את הקורס חזרתי לגבעת ברנר כמפקד המחלקה. יותר מאוחר, כאשר גייסו אנשים לפלוגות היטיות (לפעולה בעליה ב') התנדבתי לפלוגה הימית. עברנו מבחנים של שחיה, התמצאות וכו'. התקבלתי ויצאתי לקורס הראשון של הפלמ"ח בקיסריה. הייתי שם תקופה די ארוכה - כשנה וחצי.

ב-1944 החליטו בפלמ"ח להכשיר ימאות בדגמה יותר גבוהה: "חובלים". (זו דרגה ברמת קצינים כיום) נשלחו כ-25 - 20 לסביבון בחיפה ואנני ביניהם. למדתי מעל לשנה בבית"ס הימי שע"י הטריניון וקיבלנו דרגה של "חובלים" במל"ט. זה כבר היה ב-1945, קרוב לסוף המלחמה, וזכרו על התחלה של עליון ב'. חזרתי לקיסריה וניהלתי כמה קורסים של ימאים, ממסדי סירות. זה היה בערך עד מאי 1946, ואז נסעתי למצרים בדרך לאירופה. היה אז קשה מאוד להגיע לאירופה. לא היו מטוסים או אוניות, ובעיקר לא היו לנו הנגרות המתאימים לשם כך. התלבטנו בבגרו חילים בריטיים. הבואו אותנו לאזור "רביבים" שמשם נסעו חיילים ישראלים בצבא הבריטי שיצאו לחופש או חזרו מהחופש. כך יצאנו גם אנחנו, כאילו חוזרים לאירופה לאחר חופשה בארץ. היו לנו מעודות הגמוצות לשם כך. באיזור רביבים עמדנו לתפוס טרמפ למצרים, עבר שם סכר עם שני חיילים בריטיים. היה להם קצת לא נעים לקחת חיילים ישראלים (היחסים בינם לבינינו לא היו כ"כ טובים) אבל לאחר שהיה בינינו סרג'נט של הצבא הבריטי, לא היה להם נעים לא לקחת אותנו. עלינו על הסכר, הם שמו על ידם את הרובים שלהם, ליתר בטחון... עברנו בשלום את חבדיקה בגבול בענג'ה, התעודות היו בסדר, וגם כל הסיפור שלנו התקבל. אז גם רוח לחיילים שלקחו אותנו "טרמפ". תחנה הבאה הייתה בביר גמפה, נכנסנו ל"נאפיי", אכלנו, שתינו, אד"כ המשיכו והגענו לאיסטמאנליליה. עברנו את התעלה, בפרדנו מהחיילים הבריטיים והגענו למחנה של יחידת הובלה של חיילים יהודים, יחידת נהגים. שם התחילו לחפש אפשרות להעביר אותנו לאיטליה. היינו במחנה במצרים כשבוע ימים.

לנו לא היה כ"כ נעים שם, ומעם אף בשאלנו מדוע איננו עובדים. נתנו לנו שכונות והוסלה עלינו אידו בסיעה ואנחנו לא התמצאנו שם. הסתובבנו א"ר שהוא וחזרנו למחנה.

ש. המגמה שליטה הייתה איטליה?

אברהם כך, ובאמת כעבור שבוע הזדמנת לנו הפלגה באוניה להובלת שבויים ממצרים לאיטליה. היינו משמר של כ-15 איש, חלק בריטיים וחלק ארץ-ישראליים. אנחנו היינו ביניהם. הגענו לחופי איטליה, וחטמל הארץ ישראלי אמר לנו להסתלק ושלא יראו אותנו יותר. היו לנו כמה גרושים בכיס וכתובה בבארי. הגענו בלילה לאיזה בית מלון עלוב, מצאנו חדר ולמחרת בבוקר נסענו לבארי. לא היינו יחידים, היו שם הרבה חברה ארץ-ישראליים. התחלנו בהכנת אוניות, בטיפול במעפולים (פליטים), שהיו מרוכזים במחנות "אונוורא" (סוכנות האום לפליטים). חרגלנו אותם לכל מה שצמדי להם. ספרנו להם על הארץ. היינו מעין מדריכים והכננו את האוניות. אלה היו קטנות וצריך היה לבנות דרגשים, עיסלים וכו' לקליטת אנשים רבים ככל האפשר. סדרנו מטבח, בויזים, בתי שימוש, מיכלי מים וכו'. כאשר האוניה הייתה מוכנה, קיבלנו הוראה מתי ומאיפה לצאת ומתי הצוות. תמיד יצאו שני מלווים ואלחוסאי. מי מאתנו שהתמזל לו יצא עם האוניה וחזר טוב לאיטליה. הייתי שם כשנה ועבדתי כעיקר כהכנת האוניות. התמחית בהשגה אספקה - במז"ט עם האיטלקים - בגלל הידע שהיה לי בלטינית. הייתי הקניין וסדרתי את כל הסידורים עם האיטלקים.

באותה תקופה היו לי גם כ-3 הפלגות לקפריסין וחזרה.

לאחר שנה באיטליה היה לי רצון דב לחזור הביתה. התארחי בראשון אשה זכך בן חדשים. זמן רב נעדרתי מהארץ.

לאחר מאצוי שכנוע הסכימו ב-1947 לשלוח אותי ארצה ללנות את האגדה "שבתאי לוז'ובסקי". וכך הגעתי לחוף "ניצניס"

קבלתי חופשה של חדשים ודרשו ממני לחזור לעבודה בעליה ב'. תמה החופשה.

היתה פלוגה בחצור, אבל אני ביליתי את החופשה בראשון, פרומה ויפתח היו שם. אח"כ יצאתי שוב, אבל הפעם בהובלת הנשק. נסעתי לאיטליה ומטם ליוגוסלביה באונייה שבה היינו צריכים להביא נשק ארצה: רובים, מכונות יריה וחרבה מאד כדורים: 700 - 600 טון של נשק. זה היה נמוץ מאוד, כי כבר הפחילה מלחמת השחרור. הגענו ליוגוסלביה, הנשק כבר חיכה לנו על הרציף. בעזרת הפרטיזנים של סיטו קבלנו את כל הנירות שהיו חסרים לנו לתוצאת האוניה מהרציף. בנוסף לזה קיבלנו הוראה מתארץ לקנות בנות עצומה של תפוחי אדמה על מנת לכסות את הנשק. את תפוחי האדמה השגנו גם כן בעזרת הפרטיזנים. כאשר התקרבו לארץ, קיבלנו הוראה לזרוק את תפוחי האדמה לים, על מנת שפירוק הנשק יעשה מהר ככל האפשר. היה קשה מאד להשליך תפוחי אדמה טובים לים, כאשר בארץ היה משטר של צנע, וחסרו מאד מצרכי מזון. אך זאת היתה ההוראה.

גם לצוות האיטלקי היה הדבר קשה מאוד. אך לא היתה ברירה. את הנשק פרקנו בתל-אביב כלילות, ובמהירות: - הגיעו סירות, התחלנו לפרוק את הנשק שהיה כל כך הכרוזי, והשמחת היתה גדולה. לצבא שלנו היו רק טננים ואנחנו הכחנו רובים חדשים, טובים, מכונות יריה, ותסון כדורים.

הכל עבר בשלום. זאת היתה התפלגה הראשונה, פה יש לתוסיף שכאשר הגענו לתל אביב הביאו את פרומה. לא רק אני שמחתי, גם הרכ-חובל והצוות השתתפו בשמחתנו. בבוקר הסתובבנו בים, כי אי אפשר היה להמשיך לפרוק במשך היום. חזרנו כלילה והמשכנו לפרוק. זה נמשך שלשה לילות, ופרומה היתה אתי באוניה. כלילה השלישי פרומה בשארה בתל אביב ואני חזרתי עם האוניה ליוגוסלביה.

ט. את יפתח לא ראית ?

אברהם לא, פרומה הביאה לי תמונות. ספרה עליו. חזרתי ליוגוסלביה בלב כבד מאוד. פרומה נשארה אצל קרובים בתל-אביב על מנת לחזור משם הביתה. בדרך שמעתי בחורשות שהפציצו את חצור. יוחר מאוחר נודע לי (בקשר רדיו שהיה מאיטליה ליוגוסלביה) שאמנם מינו את ילדי חצור, אבל הקיבוץ לא נידון כמיוחד - "המצב בשליטה" - אח"כ נודע לי שכאשר פרומה הגיעה לקרובים שלנו, הם כבר זינעו על המצצם חצור, אבל לא רצו לספר לה. הם ביקשו ממנה להשאר אצלם, אבל היא טענה שעליה לחזור לעבודה. כך היא הגיעה לתחנת האוטובוסים ברחובות ושם שמעה שאין קשר לחצור. חצור מנותקת. כאשר הסתובבה כך מבלי לדעת מה לעשות, הגיע יוסקה רמות, שידע ממי היא חוזרת וסיפר לה שהילדים פרבו לחלוץ, ועליה לנסוע לגדרה לטפל במרות שלנו.

ט. וכן אתה ביוגוסלביה, הכן בחולון והאישה בגדרה ...

אברהם זה לא היה הכי נעים. אבל היתרמלחמה. העמסנו משלוח נוסף של נשק. לא השגנו תפוחי אדמה, הפעם השגנו בעל. העמסנו את הנשק, כיסינו בעל - ויצאנו שוב לדרך. האנגלים כבר לא היו בארץ, כבר פרקנו גם את הבעל וגם את הנשק. עשינו את וטלאכה כיום ולא רק כלילה ואז בקשתו להשאר בארץ. הניתוק הזה היה לי כבר קשה מאד, שוכנעתי בחיפה במפקדה של חיל הים במחלקת המבצעים, היינו מפטרלים בחופי הארץ. חיל הים היה בראשיתו ותאוניות-במצב די עגום. כך המשכנו עד 1949. רק עם תום מלחמת השחרור השתחררתי וחזרתי לחצור.

ט. לפני זה היית נקשר עם הפלמ"ח בבאר שבע ?

אברתם זה היה מטעם חיל הים. הייתי קצין קשור עם פיקוד הדרום, חשבו שאחרי מבצע "יואב" יעשו איזו פליטה דרך הים לעזה ושלחו אותי בתור קצין קשור. אבל זו היתה תקופה קצרה מאוד. מלחמת השחרור נגמרה, חזרתי לחצור.

חזרתי לחצור, והתחלתי לעבוד בחשמלאות. גם לפני זה בחומשות עבדתי עם ברמה בחשמלאות, הנחנו את קו החשמל הראשון. העברנו חשמל לחדר האוכל ולצרימים ב"מחצבת".

איך זה הסתדר לי בין הפלגה להפלגה איבני זוכר. אני זוכר שיתד עם ברמה סדרנו את המרכזיה בבית החשמל ואת לוח החשמל... הספקתי גם להיות ב"גבולות" עם הקבוצה הראשונה שלש חודשים.

עבדתי בחשמלאות עד 1956.

כמוכן, בנוסף לחשמלאות עבדתי בבתי ילדים, בחקלאות, נקציר בקומביין, כמכש (סו"ס הייתי בעל נסיון מגבולות)...

והייתי גם בבית-גן תקופה קצרה.

יעל ארבל (סוקלינסקי)

ו. מהי הגעת מסולין?

יעל הגעתי מוילנה; חשובה לי מאד ההדגשה הזאת. אף פעם לא הרגשתי את סולין, כפי שהרגשתי את וילנה... הגעתי מוילנה ב-1939, חודשים לפני פרוץ המלחמה ולקבוץ הגעתי באותה שנה.

באתי די במקרה. לא תכננתי את עליתי במועד כה מוקדם. זה תפס אותי, כאשר הייתי מאד מאד פעילה בקן - מדריכה גרוד, וכשנה לאחר שהשתתפתי בסמינר עולמי של מדריכים בורשה. זה חיוב אותי בעבודה חיוביות לשנתיים אחר הסמינר. זה היה סמינר חשוב מאד, שהוסיף לי הרבה מאד.

ז. מה זה "עולמי"? זה לא היה רק של ערי סולין?

יעל לא ארצי, זה היה ממש עולמי. הגיעו מכל התפוצות ובאו שליחים גם מתארץ. הסמינר נמשך כחודשיים, זה היה במקום יפהפה על יד ורשה. כמובן שהשתתפו ימים מאד מן ורשה, אבל גם מצ'כיה, מיוגוסלביה, מהונגריה וכו'. הזרתי מהסמינר לפעילות בקן.

מתאוס, הגיע אלינו בן דודי, שהיה כבר שנתיים בארץ והגיע אלינו לביקור. הוא היה "גפיר" שהצטיין באיזו שהיא פעולה בגליל. רצו לחח לו פרס כספי אבל הוא העדיף שיתנו לו חודש חופש לביקור משפחתו בוילנה. במקופה זו, היה מאד מקובל לערוך חתונות "פיקטיביות" על מנת להעלות עולים נוספים ארצה. בן דודי לא היה נשוי ומלחמת העולם הייתה כבר מודגשת באויר, אמא שלי מאוד ציפתה שאסיים עם ה"סטיות" שלי עם השוה"צ, ואתפכח (כפי שקרה עם אחותי ואחי שהיו בשוה"צ ועזבו). אני כבר הייתי בז עשדים ואחת... אמי הייתה אשה חכמה מאוד. היא חשבה שזאת ההזדמנות שלי לעלות ארצה ככל ותאפשר מהר יותר, ולמנוע על ידי כך את היציאה להכשרה ואולי גם את אסון המלחמה עבדתי. היא סדרה את כל זה עם אחיה (אבי בן דודי).

התחתנתי עם בן דודי, קבלתי מספורט אנגלי, עם רשות להשאיר בוילנה כחודש, בחודש זה הספקתי לעשות נחות תוספתן - כי לאמי היה חשוב שאגמור עם כל המיחושים בעודי בבית.

הייתה לי כעיה מאד עדינה בקן. הייתי חברת ההנהגה בקן (יחד עם אבא קובנר), מדריכה גרוד מאד מפואר. איך עוזבים את כל זה? הייתה לי התלבטות קשה מאד. ברגע מסוים הכרעתי לטובת העליה ארצה. סכמנו בינינו בהנהגה, שלחניכי אספר רק שבוע לפני העליה.

ח. הנהגה חקן הסכימה לעליתי?

יעל הם קבלו את זה, כי העמדתי את זה כתכרעה שלי. רק החנו שאשמור את ההחלטה שלי חסויה עד למועד הקרוב ביותר לעליה. לכן כמעט שלא נפרדתי מחניכי... עליתי ארצה. היה לי בורור שאני רוצה ללכת לקבוץ. היו לי חברים מהגדוד שלי בקבוץ "יקום", ובתצור היו כמה וילנאים (דוקא לא מהגדוד שלי; לזכרה ואחרים. הייתה תקופה שבקן שלנו היו כאלף חניכים מאותה שכבה, כך שנוצרו מספר גדודים). ביקרתי בראשון-לציון וביקרתי ביקום ("א"י ד' - בחדרה), ומשום מה חשתי שאני מעדיפה להצטרף לקבוץ בראשון. פניתי לקבוץ להתקבל - אבל ענו לי שהקבוץ "סגור", שאני צריכה לחכות עד אשר ידונו בוועדה חברים ובשיחת קבוץ, וכו'.

חיבותי - הדו לי ארבעים לירות אנגליות. זה היה אז סכום גדול מאד, שצוידתי בהם לשם יום ראשון בארץ. משפתה שלימה היתה יכולה לומקודם בזה חודשים. אני לא חשבתי שעלי לשמור על הכסף, והוצאתי אותו לנסיעות בארץ לשם ביקור הברים ובני משפחה. בסופו של דבר התקבלה תשובה - הקבוץ "סגור", לא מקבלים אותי.

בינתיים הכרתי את יענקלה (יעקב אשל) ראת אליהו שעבדו אז במע"ש בתל-אביב. היחברה" תאלו לקחו על עצמם את המלחמה למען התקבלותי לקבוץ. הם הכיאו את זה עוד מעט לברוך קבוץ ואני הייתי בינתיים אצל הברו של אחי בתל-אביב. חייתי שוב להחלטה הקיבוץ ויום בהיר אחד, הורדעו לי שהצליחו לשכנע את הקיבוץ...

ש. בחזור לזילנה - מה היה צביונו של הבית שלך, דתי, מסודתי, ציוני?

יעל זה מאוד מרגש אותי לחזור לבית שלי בזילנה, באיזה שהוא מקום לא גמדתי עם עצמי את חגיות הבית שלי, המשפחה שלי... יצאתי מהבית ככה הקטנה במשפחה, למרות שהייתי כבר בת עשרים ואחת, עם מורעות שבעוד שנה אביא את אמי ארצה, או לפחות שאבוא לבקר.

ש. למה רק את אמא?

יעל היינו ארבעה ילדים בשאבי נמסר. הבכור היה בן ארבע עשרה ואני הייתי בת שנה. היינו משפחה מאוד יפה, מאד מסורה, זה היה מוסת, אין מקימים משפחה בלי ראש משפחה. אמא היתה בעלת אמביציות וכבוד עצמי, עצמאית מאד. תלא לא הייתה מוכנה לשום פשרה בקשר לטיפול בנו. כולנו קבלנו השכלה וחינוך מקצועי, וכל זה ללא שום עזרה מצד קרובי משפחה. אמא התמסרה לילדים, לחינוכם, ודאגה למרבשת. כל זה - היא לבדה - אחי הבכור הרגיש עצמו כאבי המשפחה, עד כדי כך, שכאשר הייתי בגן הילדים (עברי) - הייתי אז בת חמש ואחי בן חשע עשרה - חשבתי שבבוא הזמן, אמי תתחתן עם אחי. אחי היה בשבילי כאבא.

אדם משכיל מאד, פעיל מאד בחוגים ה"יודוהיסטוריים". היה טכנאי שיניים ועזר הרבה בקיום המשפחה עד אשר גם האח השני בגר ועזר גם הוא למרבשתנו. אך בעיקר אמא, היא החזיקה חנות קטנה למוצרי עור. כשאבי היה חי היה לו בית חרושת לכסיות עור, כאשר אבי נמסר, רודי עבד באותו בית חרושת וסיפק לחברה של אמא את המוצרים האלו.

אמא באה מגרודנה, מבית מסודר מאד, מסודתי. בבית הוריה חשבו שיש ללמד בת מקצוע כל שהוא, והיא למדה תפירה, כאשר היא סגרה את החנות (נטניכות כריאותיות), היא התחילה לתפור בבית, לחנויות. היא היתה מרצפת עבודה ואחותי עזרה לה בעבודה. היינו טוב בבית הזה, כולנו יחד, אמי, שני אחי ואחוזמי, ואני הקטנה ביניהם. כאשר אחותי המתחנה ואחי המתחן, רכשנו דירה הרבה יותר גדולה של הנישה חרדים על מנת להמשיך לחיות יחד. עד כדי כך אי אפשר היה להפריד את החבילה.

ספגתי את המסר שאני בת תוקונים, שאצטרך לראוב לאמא - ולחשאר אתה. והנה, המלחמה תפסה אותי. נפרדתו וכאילו לא נפרדתו. נפרדתו מוך הרגשה שנמגש שוב כעבוד שנה. ועכשיו לא נשאר לי אף אחד. כך שקשה לי מאוד לחזור בדמינוני לאותו בית. כולם ניספו בשואה. אח בשוי, אשתו וילדה, אחותי נשואה, בעלה וילדים, עוד אח ואמא-כולם ניספו בשואה. אני בקשי רב אספתי מרטים כל שהם על גזולם.

ש. מהי נודע לך?

יעל כשפרצה המלחמה, זילנה נכבשה על ידי הליטאים ושוב, פתאום, היה לי קשר עם ליטה. דרעמי שאחי הצעיר נהרג, אבל לא רצו לצער אותי, ולא סיפרו לי על כך.

ידעתי שהוא נשלח לגדינסק, על גבול גרמניה, כי הוא שירת כצבא הפולני. היה ברור לי ששט הוא נהרג. לאחר זאת היו לי שנים קשות מאד. לא ידעתי שום דבר, גם כאשר אבא קובנר הגיע ארצה, הוא בא ישר אלי, וכל אלה שהגיעו עם מות המלחמה (רוד'קה ואחרים) נפגשתי אתם ולא יכולתי לאסוף פרטים על מה שקרה למשפחתי. סיפרו שראו את אמי בגטו. שום דבר ברור לא נודע לי. פחות או יותר אני יודעת היום שאמי ביססחה בגטו, אינני יודעת תאריך מדויק. עבורי יום מסירתה זהו יום השואה. זהו השואה של כל בני משפחתי. אמי כנראה נפטרה בסוף המלחמה באסטוניה. על אחותי אינני יודעת דבר. אני יודעת שניסו לצאת מהגטו וחדרו - על אמי אני יודעת שהיתה "אקציה" בגטו, (בערך 43 - 1942), והיא הסתתרה עם עוד יהודים רבים במרתף. הגרמנים עברו עליה והשתף זהה ולא גילו אותה. אבל המוח היה כה רב, שאשה אחת השתגעה וחללה לצעוק. הגרמנים חזרו וחיסלו את כולם. זה כל מה שנודע לי במשך הזמן. ואולי גם הרבה זמן פחדתי לדעת את האמת. אולי לו הייתי חוקרת יותר, הייתי מגלה יותר - אינני יכולה לחקור יותר, אין לי צימיות, אבל יש לי נענועים. נענועים עזים מאד לבית, למשפחה. קשה להבין את זה לאחר שיש לי סגן משפחה, ילדים, נכדים, ואני כמעט מבוגרת מרגישה את עצמי עדיין כילדה קטנה. בת קטנה של כולם, לא רק של אבא. כולם גידלו אותי, גם אחותי, שהצטרפה לוחר על לימודים (הייתה בת השש) על מנה לטפל בי, אח"כ השלימה את הלימודים, כאשר הלכתי לגן.

עדיין כל זה טרי עבורי, בלתי מעובד. אולי מעט אצליח לחלוק את זה על הכתב.

ש. יש לי שאלה קשה - מ-1939 עד 1945, שש שנים נוראיות, התחלכת בחוסר ודאות ובחרדה רבה לכל מה שקורה שם - דברת על זה עם מישהו בקיבוץ ?

איך זה שאנחנו ידענו כל כך מעט על מה שעובר עליך?

יעל זה היה פרק קשה מאד בחיי. שנים רבות נסעתי ל"יד מרדכי" - בשביל עצמי. לבדי. לא רציתי להיות עם אחרים. גם לא הייתה מסגרת הולמת להתחסות הזאת בקיבוץ, עדיין לא פותחו דפוסים לכך. יום השואה היה יום חסנה של מות משפחתי. עד היום זה קשה לי להשתחרר ממנו. קצת דברתי על זה. אבל כמו שספרתי לך עכשיו, נדמה לי שלא ספרתי.

אני חיה חיים מלאים, פעילים ויפים בקיבוץ. הקמחי משפחה, יש לי ילדים ונכדים, חייבו טובים מאוד. ואני שלימה עם כל היש. אבל נשהו בתוכי טרם הסתיים. טרם השלמתי.

ש. אני חוזרת לשאלתי. הנסיעה ליד מרדכי, זה כבר היה מחצור, אני שואלת על השנים בראשון לציון.

יעל הייתי עסוקה מאד בחיי הקבוץ, בעבודה בבית התינוקות שהיה שטח חיש בשבילי. על המצוקות שלי, קצת ידעו עליה הן זמרותה... הביאו בחשבון שכאשר הגעתי לקיבוץ, הייתי אמנם בת עשרים ואחת, אבל חשתי עצמי כילדה קטנה, עדיין חייתי את הנועה-הנוער עם התלהבות שלי, עם הרצון לכבוש את המדים שלי כאן בארץ.

ש. עברית יודעת ?
יעל כן, ידעתי. הייתה גורא עסוקה בעבודה, יצאתי לסיוד עצים בפרדס וייס, לפחות גומות, להסתגל לשמש בחודשי יוני - יולי.

ש. וגם ברחשים ופרונקליים...

יעל כן וגם "מררה" ... הייתי כולי מצעים עם מוגלה. הקיץ הראשון היה נוראי. רציתי להיות פועלת טובה, להתאים את עצמי לחברי הקיבוץ. חיי החברה, השיחוף, גרמו למהפכה שלימה בחיי. מצד שני בקופתי רגשית מהניתוק מבית הוריי, ב-1941 יצאתי ללימודים בירושלים (לקראת קבלת בית התינוקות). זאת הייתה טשימה ואחריות שאין גדולה ממנה. חזרתי מתלימודים (אמנם רק עשרה חודשים - אבל זה נחשב אז כושתלמות רצינית מאד) ורציתי להוכיח את עצמי. זאת הייתה טשימה עצומה. הייתי כל כך עסוקה בחיי החדשים שלי. אני חושבת שלא דברתי, או מעט דברתי, על מה שעבר עלי בחודם האחר, הרגשי, הקושר אחי למשפחתי שם.

זהו פרק קשה מאד בהולדות ת"י. היה עוד פרק קשה מאד, ששנים רבות סרבתי לדבר עליו - פרק הפינוי בזמן מלחמת השחרור.

הפנוי זו הייתה חוויה שחוויתי אותה עמוק מאד. הייתה אחראית על פנוי הילדים לחולון. שנים רבות כקשו ממני לספר על החפופה הזאת ולא יכולתי - לא הייתי מסוגלת לחיות את זה מחדש.

עמי היה אז בן שנה ושלוש וכעדי שנה - בליל הפנוי "העמסנו" את הילדים על המשאית. אני ארזתי דברים ואח"כ עשיתי מפקד של כל מי שנמצא על המשאית. כאשר עמי שמע את קולי, הוא קרא לי, אבל לא חשבתי שעלי לענות לו - כי הוסלה עלי האחריות על כל ילדי הקיבוץ. אני בתפקיד...

ואח"כ בפינוי. רוב האמהות נשארו בחזור. רק האטפלות היו בחולון. והייתה לנו החלטה שאין שעות כלו"ע עם הילדים הפרטיים שלנו - קו"ח לי פעם שחתרוצתי בחצר בית הספר בחולון ועמי פגש אותי (ילד פחות מבן שנתיים) נדבק אלי... לפתע עברה חברה ואמרו לי - "איך את לא מתבישת...". ואני התבישתי - ולא ידעתי איך להסביר לה שלא אני בגשתי אליו, אלא הוא רץ אלי.

ש. נחזור לוילנה. הפעם לא למשפחה ולחבוצה - אלא לעיר. עיר יפה, גדולה ?

יעל נוף מקסים. שוטטתי בתוכו עם התבועה. היה לנו קן יפה, יצאנו לטיולים, מחנות קיץ ומחנות חורף - הכל תורשש בקיסנות בפרברי וילנה. יצאנו לטיולים ולמחנות בתלובכות מפוארות ברחובות וילנה, עם הזמורת ושירה, עם דגלים ותלבושת שומרית. בשבילי וילנה היא עיר יפה מלאה תרבות : ספריות ובתי כנסת. הקשר לבית הכנסת הוא דרך אמא. אמא הייתה מבית מאד מסורתי, שומרת מצוות. היו הרבה שנים שבחגים (ראש השנה, יום הכיפורים) כאשר היו אופרים "יזכור" היינו נכנסים לתפילה ואמא בשמחה בחוץ. הוריה היו בחיים, לכן אסור היה לה להשתתף ב"יזכור". זאת הייתה חוויה קשה מאד להגיד "יזכור" בלי אמא. אח"כ כששבתא (אמא של אמי) נפטרה, גם אמא שלנו הייתה אחת בזמן ה"יזכור".

עוד דבר שמאוד הציק לי, זה שמאוד רציתי לראות את קבר אבי. כל הזמן אמרו לי שרק כאשר אחיה בן-עשר יקחו אותי לבית הקברות, ומאוד חכיתי ליום הזה, שגם אני אלך עם אמא לבית-הקברות.

ש. כמה נפטר אמא ?

יעל מטיפוס. הייתה מגיפה גדולה מאד בוילנה ב-1919. הוא היה בערך בן שלוש וארבע... זה היה בזמן מלחמת האזרחים, לאחר מלחמת העולם הראשונה. לא היו תרופות, ורבים נפטרו. זה היה בפסח. פסח - חג גדול ויפה - הסו ליום אבל. אולי יש סמליות בכך, שגם אני עזבתי את הבית בחג הפסח. גם יום תולדות של אחי הבכור, שעבודי היה כאלוהים, אף הוא היה בחג הפסח. רק כהיותי בת עשר ראיתי את קבר אבי - בית קברות גדול, עם הרבה קבצנים, מאוד צפוף, משחו כמו בחולון. לא אישי ולא אינטימי. זאת הייתה הפעם הראשונה שעשיתי הכרה עם בית קברות.

ש. היית קשורה בתרבות פולנית?

יעל קראתי ספרות פולנית, את לימודי השאלתי בגן ילדים של "תרבות", גן ספואר, גן מורג. הייתי בגן הזה חמש שנים. שלש שנים גן ואח"כ כמה א' וב' באותו הגן. הגננת כתבה יומן והסו "חכמות" שלי נמצאות בספר הזה. גמרתי את בית הספר העממי, המשלתי היהודי, אך בתיכון לא לערתי, כי הלכתי ללמוד סכנאות שיניים אצל אחי ועבדתי אצלו.

הצטרפתי לתנועה וכאן זכורה לי חזיה : בכנסתו לתנועה בגיל שנים-עשרה, הוקסמתו מאוד מכל מה שהתרחש, אבל טרם מאד תכנתי שזה יחייב אותי לעזוב את הבית ולעלות ארצה, מה שנקרא "הגשמה אישית". ידעתי שאבי מצטרף לחשאר עם אמא, ולא יכולתי לעשות שקר לעצמי : להיות בתנועה חוץ ידיעה שלא אנשים. זה הציק לי מאוד ועזבתי את התנועה. חזתי שנה לא ישנתי כלילות בגלל געגועים לתנועה, זה כל כך תפס אותי. בסופו של דבר חזרתי.

ש. איך היה התפגש עם הארץ ?

יעל על הארץ ידעתי הרבה מאוד. בשירים, מסיפורים, משליחים, מאוד רצייתי להגשים את החלום שלי. במשפחה שלי אף אחד לא היה צינבי. אחי היה יידישיסט פעיל, שר במקלה, איש תרבות. ואח השני היה כנראה קומוניסט (זה היה במחלת), היה סטורטאי, בחור יפה, פעיל, רחוק מהצינבות. אחותי הייתה פעילה בתרבות היהודית, בעלה היה לו קשר עם הארץ (אחיו בכפר מגנס).

בבית לא תאמינו שאשאר בתנועה.

התפגש עם הארץ היה הגשמת החלום שלי.

ש. אימה את קלטת את הצינבות ואת השוה"צ ?

יעל כנראה בבית-הספר, היו לי חברות בתנועה - בבית לא זכרתי על התנועה. הרגשתי שלא מבינים אותי. לא יודעים מה זה תנועה נוער. אחי הכבוד הבין אותי למרות שהיה רחוק מהצינבות.

לאחר "החתונה" אני נשארת לסדר את עניני, אמא ציידה אותי כמו שמציידים כלה - חריסר ציפיות וחריסר סדינים, שמיכה מסוארת, ומה -

ש. אח"כ כל זה "הולאם" בראשון והלך לפלוגה בבית-גן...

יעל זו מרשה אחרת. אמא ציידה אותי גם בכמות גדולה של שוקולד טוב. לא היינו רגילים לאכול שוקולד בכל יום, את הצינוד הזה קבלתי במקרה של רעב... אני כמובן חלקתי את זה לחברים. הקיץ היה לי קשה מאוד והאנה הראשונה במינצ'ק, לא הייתה קלה. לא הייתי רגילה לחיות עם שני בחורים בחדר.

במשך הזמן הייתי כפלוגה בבית-גן, עבדתי במכבסת החוץ בראשון-לציון. כאן רכשתי לי ידידות - טרומה במכבסת, ולאח ל, - בבית-גן.

ש. חסלנו את הפלוגה בבית-גן, עזבנו את גבולות, ואנחנו בחצור - איך נראה לך המעבר הזה ?

יעל הייתי בהכרה שאנחנו טוכרמים כבר לעלות להתישבות. וירגשתי שאנחנו בוגרים מדי להמשיך בחלומות וכנסיונות. היו כבר הרבה ילדים, והיו הרבה פרידות של משפחות, כאשר כל אחד נמצא בפלוגה אחרת. ההליכה לחצור הייתה כלי שום ספק ויתור על חלום נעורים, געגועים לנוף יפה של תגליל, כאשר נפלה המכרעה צריך היה לחשלים, להתקפל, להתישב במקום קבוע. "גבולות" לא היה מקום של קבע, זה היה בלתי אפשרי "לא היה שום סימן שנוכל לחקים שם בית. זה היה בלתי ברירה - גבולות היה חלום גידול אך מלונה הרבה שחר, הרבה או וראות, אני הייתי בחולט שלימה עם ההחלטה להתישב בחצור.

דוד בסן

דוד נולדתי בפלובדיב, בבלגריה ב-1916. נגזרתי שבע כיתות כבי"ס יהודי, אחרי זה למדתי בבי"ס מקצועי ומכאן - להכשרה.

ש. בגיל 17 - 16 ?

דוד בגיל חמש עשרה, בהחלפה - הכשרה חקלאית. לתנועה נכנסתי בגיל אחת-עשרה. לפני זה אי אפשר היה להתקבל לתנועה.

בתנועה היו לנו טיולים, בעיקר בקיץ, מנוחה וכדו'. השתתפתי בשלושה מחנות קיץ-ברי"כ בצפון בולגריה.

ש. לפני התנועה וההכשרה, אני רוצה לדעת על המשפחה שלך : סכים, הורים, דודים, כולם ילידי בולגריה ?

דוד אבא בא ממשפחה שהגיעה כנראה מתורכיה. כולם איכשהו הגיעו לבלגריה. אינני יודע איך ומתי. אבא נולד בבלגריה, בעיר זמבור.

ש. אמה לא הכרת את הסכים שלך מצד אבא ?

דוד רק אבא של אבי גרם אצלנו בבית. זה מקובל היה אצלנו, שהבן מחזיק את האם בביתו. המושגים של "הורים זקנים" היו שובים מאשר כיום. הסבא שלי מצד אבא, כאשר היה בן שלושים וחמש כבר נחשב לזקן. הוא כבר לא עבד וחי אצל אחד הבנים. אמי הייתה אשתו השנייה של אבי, אשתו הראשונה נפטרה בזמן הלידה והשאירה בת. אמי כנראה לא כי"כ רצתה להפתחן עם אלמן, היא הייתה צעירה ויפה, אבל משפחה, שחיה במצב קשה, לחצה עליה. אבא היה דוקא במצב כלכלי טוב, הוא עבד בחנות של בדים ושטלות בשותפות עם האחים של אשתו הראשונה. בסופו של דבר, השותפות לא עלתה כי"כ טוב. השותפים נפרדו ואבי החזיל לעבוד לבד. בנוסף לכך הייתה לו "משלה" של בנין בתים ...

הוא בנה בית גדול כמו ירדן והסתכן בחזבות. בבלגריה היה חוק, שאם אמה מחזיל לבנות בית אמה חייב לבנות את כל השטח שסביבו עד לגבול החלקה שלך. אם אינך בונה הכל - גם הבית שבנית ילקח ממך. כך אבא הסתכן במשפטים ובהשקעת כספים רבים. בסוף גמר לבנות את כל המשבצת. זה כלל שלשה - ארבעה בתים. הוא השכיר דירות אך רווחים רבים לא היו לנו מזה. התקימנו מחנות שהיחה לנו באותו בנין - חנות מכלת ובדים.

המצב הכלכלי שלנו היה די טוב. אבא רצה טאר שאתקדם בלימודים, אבל אני הייתי עסוק בתנועה. יצאתי להכשרה עירונית. חזרתי הכיתה ושוב יצאתי, לכן כל פעם הפסקתי את הלימודים. לכסוף התקשרתי לבי"ס טכני, ולמדתי שם בלילות. הייתי כבר בן שמונה עשרה, לפני התגייסות לצבא הבולגרי. המשכתי בלימודים בכרי שאוכל, כזמן שרומי בצבא, להשתחרר מדי פעם לכוזינות, פעמינתי בלימודים ; למדתי מטגרות וחרסות ובגיל 20 - 19 חזיתי כבר בצבא. מקצועי היה תוחן.

ש. כל זה תוך היותך בהכשרה ?

דוד כן. הייתי בהכשרה עירונית בסופיה.

עם גמר הטירונות התקבלה הודיעה מביה"ס לבא לבחינות. לזה חכיתי בכליון עיניים. המפקד קרא לי ושאל אם אני מעוניין ללכת לבחינות. כמובן שהייתי מעוניין. הבחינה הראשונה הייתה ל"עוזר אומן" ואח"כ אפשר לעבור בחינה של "אומן", דבר שמאפשר לך להקים בית-מלאכה ולהיות עצמאי. לאחר הבחינות חזרתי לצבא. שם היו זקוקים לנשקים. ערכו בחינות. בדרך כלל נמנעו מלקחת יהודים לתפקידים כאלה. לא הייתה אנטישמיות אך "מתחת לפני השטח" לא היו מעונינים להפקיד תפקידים מסוימים בידי היהודים. הבוחן שלנו היה מקומי ולא הכיר את הנבחנים. כחן אותנו, ואני יצאתי הראשון. לכן העבירו אותי ליחידת עבודה - נשקות. הציוד היה פרימיטיבי ביותר. למשל, את הסחורה הפעילו ברגל...

עסקתי בתותחים שפרקנו לשניים עשר חלקים, העמסנו על פגזות וטיפסנו על ההרים לשם אימונים. יצאנו להרים לשלושה חודשים ולקחנו אתנו עדר כבשים למזון. היה קשה לספק אוכל להרים. הייתה לי סוסה, שרכבתי עליה, והיו לי מספר כלבי עבודה על מנת לתקן חותה שמתקלקל. למעשה אף פעם לא השתמשתי בכלים האלו כי החותמים לא התקלקלו. כך המשכתי וסיימתי את שרותי הצבאי. חזרתי להכשרה, עד אשר הודיעו לנו על העליה...

ש. עוד לפני סיפור העליה שלכם, שהוא סיפור מעניין לכשעצמו, נחזור למשפחה של אמא...

דוד לאמא היו שלשה אחים - משפחת ענבלי, משפחה מאוד ענפה ומשפחה ציונית. הסבא שלי בולדה בנצרת. איבני יודע איך היא התחתנה עם הסבא שלי, ואיך הם הגיעו לבולגריה. אמא בולדה בבולגריה. כל המשפחה מצד אמא הסתובבו במזרח התיכון: מצרים (הם גרים עכשיו באשרוד), חלק בסוריה, חלק בלבנון. כל בני אותן המשפחות היו מבקרים פעם בשנה בבולגריה. היו באים להתרחץ במרחצאות של מיז מיברליים. היה לנו קשר הדוק מאוד אתם. אני זוכר שב-1925 היה רעש גדול בבולגריה והיינו מוצפים בחבילות מקרובים שלנו בכל העולם שדאגו לנו: מצרים, סוריה, לבנון...

ש. במה הם עסקו?

דוד יש הרבה סיפורים על כל אחד מהם.

דודי ואחיו החליטו לעלות ארצה. זה היה בחקופת תל-חי והם היו יחד עם טרומפלדור. נשלחו לכנרת לסלול את כביש יבניאל-כנרת וכאשר הייתה התגבלות על תל-חי הם, במקרה, לא היו במקום. כך ניצלו. הדוד שלי, שנמצא עכשיו בבית האבות בחולון, מספר את הסיפור הזה לחלמידי השמיניות שהוא לומד יחד אתם. זהם מוכנים לשמוע את הסיפורים שלו כל הזמן.

ש. מה הדוד שלך לומד שם ?

דוד תארי לך - מה יכול ללמוד אדם בגיל תשעים פלוס ? הוא לומד תיאטרון וחוא מאוד פעיל שם בעניני חרבות.

ואח השני של דודי זה חזר לבולגריה. הוא היה סוכן טכירות. החקדם מאוד, פתח מפעל של חולצות והתעשר מאוד. אח"כ עלה ארצה והקים מפעל. הדוד הראשון הנ"ל (אחרי תקופת תל-חי) נסע לארגנטינה ואח"כ חזר לבולגריה שם התחתן. הם עלו ארצה, לסביבות דמת-גן. עסקו בחקלאות, גידול ירקות, והתקיימו מזה סוב מאוד.

היחסים בין האחים הסתכנו, והם גסרודי, עד כדי כך שלא דיברו ביניהם עד סוף ימיהם.

ש. נחזור לכית שלך בבולגריה, זה היה בית דתי מסורתי?

דוד היה לנו בית מסורתי. היינו חוגגים את כל החגים היהודיים. לא היינו דתיים קיצוניים, אבא לא החמיר בהלכות לבית הכנסת, אם כי ידע את כל התמלול בע"פ. אמא למדה ב"אליאנס". אני חושב שגם אבא למד שם.

בחגים היו שכנים מתאספים אצלנו בבית (היה לנו סלון גדול מאוד) לחוג יחד אמנו. אבא היה אחראי בפסח על חלוקת מצות לכל עניי העיר. היה מרכז יהודי גדול והייתה עזרה יהודית יוצאת מהכלל. פלובדיב היא עיר שניה בגודלה בבולגריה, גם הקהילה היהודית הייתה גדולה, עם שני בתי כנסת. אנב - כל הבנים של הרב התחנכו בהשומר-הצעיר. המשפחה שלנו הייתה מאוד מיוודת עם משפחת הרב.

ש. אתה יודע איך ומתי נוסד הוה"צ אצלכם בפלובדיב?

דוד בת דודה שלי ממשפחת ישראלי מכונה באה לביקור בבולגריה (ב-1926). חיפשו מורה לעברית - ופנו אליה. היא הסכימה, נשארה בבולגריה ומכיוון שהיא הייתה קשורה בהוה"צ התקשרה להנהיג של התנועה בפולניה, כך הקימו קו הוה"צ במקום.

אחרי שהיא הקימה את הוה"צ התחילו להגיע שליחים מפולין. יותר מאוחר כמו קבוצת בולגרי ג' ובולגרי ד'.

הוה"צ עמד בראש כל הפעילות הציונית. אני בכנסתי לתנועה בגיל 11 (1927) ואז כבר היו בקו הקבוצות הבוגרות שהלכו לקיבוץ מעברות.

ש. מאיזה גיל היית בהכשרה?

דוד מגיל שש עשרה ועד לעליה (1939).

ש. ז.א. עד לגיל 23, וזה כלל את כל תקופת הצבא, כלומר כמעט שנים?

דוד הייתי בצבא כשנתיים. בהכשרה העירונית בסופיה למדתי בערכים ועבדתי בבית חרושת לטקסטיל. שם התמחיתי כמכונאי והרווחתי די טוב. היינו יחד כתנאים קשים - ממש עובי. לא רחוק ממקום ההכשרה גרה אחותי, והיא הייתה רואה באיזה עוני אנחנו חיים: ללא מיטות, שמיכות וכו'. הרבה שאלות, אך איש לא חזר לבית ההורים. לא היינו מוכנים לקבל מהם תבילוח מדון כי הייתה לנו גאווה עצמית. לא הייתה מקלחת, אפילו. החיים היו קשים מאוד. הייתי הולך ברגל למקום העבודה, וזה היה רחוק מאוד - כשבעה ק"מ. גם שעובים לא היו לנו. היה שיעור אחד עבור כולם. כל הלילה הייתי מתעורר ומחפש את השעון, לדעת אם לא אחרתי ובשלש בבוקר הייתי קם לעבודה. בבית החרושת בו עבדתי התקדמתי מאוד. הייתי "סגן אומן" (זה היה בית חרושת למכונות אוטומטיות לטקסטיל).

כל השנים חיכינו לטרטימיקטים לעליה ארצה. לא ידענו כמה זמן נאלץ לחכות בהכשרה. התור לקבלת טרטימיקט נקבע לפי מוסר השנים שהיית בהכשרה. חיכנו היתה זמן. היינו רשומים ב"החלוק" כמו כל תנועות הנוער. היו כל מיני תנועות: "מכבי" "נס ציונה" "כפר ציונה" אבל בעיקר היו חברי הוה"צ. בהכשרה היינו מחולקים לשתי קבוצות: ג' וד'. ל"ג'ימלים" קראנו "אינטלגנטיים", להם היה קשה להתמגל לעבודה, ולנו, ל"ד", לא הייתה בעיה כזאת. אני המשכתי לעבוד בבית החרושת אחד עם חבר שלי (הנמצא עכשיו ברמת השופט). כמעט קיוונו את כל הקבוצה ממשכורותינו.

ש. ככל חקופת ההכשרה המטכחם את הקשר לתבונה ?

דוד התכשרה היתה בסופיה. הקן שהייתי קשור אליו היה בפלובדיב. לכן הקשר שלי לקן בסופיה היה מרות חזק, אבל היו קשרים.

בפלובדיב היתה לנו בעיה אחת. היו הרבה בנות ורק שלשה בנים. גרנו במרחק מהקן, כל אחד בקצה אחר של העיר. נאלצנו, שלשה הבחורים, להתחלק בינינו בלווי הבנות הכיתה. זה נמשך הרבה אחרי חצות, כי גם הפעולות והשיחות נמשכו מאוחר, החורים, כטובן, זאגו לנו,

ש. כשעליהם ארצה ב-1939, האם הרגשתם כבר איזהו מתח ביחסים בין הבולגרים והיהודים?

דוד בבולגריה לא היתה אנטישמיות. אנחנו שמענו מעט מאוד על הנעשה ביהדות אירופה. זה היה עוד לפני פרוץ ומלחמה. כאשר היינו כבר באוניה שמענו שהגרמנים פלשו לפולניה.

לפני שהודיעו לי שעלי להתכונן לעליה עבדתי חקופת מה עם עוד אדם שהייתי אנו בצבא. התקננו ששוראות של אוטומובילים שלא יתחלקו בשלג, וכך הגיעו אלינו אמילו המכוניות של המלך. עבדנו יחד עם בולגרים ולא הרגשנו בשום אפליה.

ענין העליה שלנו - זהו סיפור לחוד.

הצטרפנו לגייס כסף עבור העליה, גם בשביל אלו שלא היה להם כסף.

(ספור העליה של רוב הבולגרים שלנו ב"טייגר היל" בספטמבר 1939 מסופר בחוברת "בחזרה הביתה" שהקיבוץ הוציא ב-1979 - עם 40 שנה לעליהם).

ש. הגעתם אוצח, הגעתם לקיבוץ מעברות. מה הלאה ?

דוד כשהגענו למעברות התברר שהיה חוסר עבודה. אני הייתי מסגר וחרט, ולכן היתה לי עבודה. אבל כל הוסן הייתי יחד עם יוסקו ועם יוסף גן בסט - ולא הייתי מוכן להפחד מהם. כאשר התברר שלשכנה חברה לא היתה עבודה (שלושה בחורים וארבע בנות) ושולחים פלוגת עבודה זמנית לקיבוץ גן-שמאל, יצאתי אהם. הם העבירו אותנו קשה מאוד. היינו קצת מגוחקים מהגרעין שלנו במעברות והיתה לנו הרגשה קשה שזיתרו עלינו. כגן שמאל היינו כחצי שנה ואח"כ נשלחנו לקיבוץ "מסילות", בראשית החתישות שלהם בעמק בית שאן.

במסילות היו חברים מבולגריה, שהיו המדריכים שלנו בחו"ל. התגאים במסילות היו קשים מאוד: אוהלים, צריפים, קיבוץ בראשית דרכו. הכל היה פראי. היו סכסוכי אדמות. עבדנו במקומות שונים ואותי לקחו מיד למסגריה. פה למחזי שיטות אחרות של עבודה במסגריה, שונות מאשר בבולגריה. רבים מאתנו עבדו גם בחקלאות, גם בחתורות. אני זוכר שהרבה פעמים השקינו את השרות מהמים שכאו מחאמי. כמו כן דגנו מאות ק"ג דגים שכאו מחאמי - וזה היה מאכל עבורנו.

היה חום נוראי והיו עובדים ערומים לגמרי. היו הרבה כעיות עם ערבים. אלו היו אדמות של ערבים שאמנם קנו אותן עבור מסילות, אבל כאשר התחילו לעבד אותן הערבים הפריעו.

היינו במסילות כשנה וחצי. הקשר עם הגרעין במעברות היה די רופף כי לא היה לנו כסף לנסוע לבקר שם. בינתיים, נמשכו סכסוכי ואימות, ופעם נאסרנו בזמן תקרית כזאת, האנגלים התיחסו אלינו ביתר חומרה מאשר לערכים, בהתחלה הכניסו אותנו למסטרה ע"י מסילות (שגם אני עבדתי בבנינה), ואח"כ העבירו אותנו למדע, לכלא עכו, שם מגשנו את ברמה (ועוד בחור שקראו לו דוד) והם עזרו לנו, יום אחד קבלנו מכתב מהחברים שלנו במעברות שמהלים משא ומתן על איחוד עם קיבוץ אי"י ג' בראשון לציון. שאלתי את ברמה מה הוא יודע על ה"חתונה" בינינו. 'הוא אמר שתוך עשרים וארבע שעות הוא יוכל לדעת. לחברים של ברמה (ה-43') היו הנאים הרבה יותר טובים משלנו, כי "ההגנה" דאגה להם, היו להם כמיות עצמות של מזרקי מזון. היה להם כנראה גם קשר אלחוטי. הם גם קיבלו עזי זית לגילוף, ברמה היה מגלף מאפרות זכו'.

כך נקשרו הקשרים הראשונים בינינו לבין החברים בקיבוץ בראש"צ.

ש. אני זוכרת את המכתבים של ברמה: "כמגשנו עם חברינו הבולגריים, הם בחורים מצויינים..."

דוד מבית הסוהר עברו רוב חברינו לבית-גן. אני נסעתי לראשון לציון, ששם סידרו אותי לעבודה במכסה, די התפלאתי שבחורים עובדים בעבודה כזאת. לאחר זאת החילו במפעל "אימונים" לנעלים, ונסעתי לקנות מכונה לשם כך. קנינו גם מקדחה למסגריה, ומאז המשכתי בעבודה במסגריה. כאשר יצאו לבולות אני נשאיתי בראש"צ, אבל נסעתי הרבה פעמים לחקן את המכונות החקלאיות שנהקטו בדרך לא דרך בין עזה לחאן-יונס.

על התקופה הזאת יש לי סיפורים רבים. אבל אולי במעם אחרת ...

כשהיינו
צעירים
ויפים...

יעל שנה לפני העלייה 1938

מרים - לפני היציאה לקבוץ 1937

דוד - בבולגריה 1939

ברמה - תל אביב 1930

אברהם-בקבוץ מנרה-48-1947

יצ'קי - בחיל הים 1949

רוחמה - בהכשרה בארה"ב 1942